

ZBORNİK ŠTUDENTSKE SEKCIJE SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA
SLOVENIJE 1

Znanstveno srečanje doktorskih študentov

Ljubljana, 6. december 2013

Uredila
Maruška Agrež

Zveza društev
Slavistično društvo Slovenije
Ljubljana 2014

Zbornik Študentske sekcije Slavističnega društva Slovenije 1
Znanstveno srečanje doktorskih študentov, Ljubljana, 6. december 2013

Urednica: Maruška AGREŽ

Uredništvo: prof. dr. Boža KRAKAR VOGEL in Matjaž ZAPLOTNIK

Recenzenti: prof. dr. Miran HLADNIK, doc. dr. Karmen KENDA JEŽ, prof. dr. Boža KRAKAR VOGEL, dr. Mojca NIDORFER ŠIŠKOVIČ, prof. dr. Irena NOVAK POPOV, prof. dr. Irena OREL, doc. dr. Đurđa STRSOGLAVEC

Lektoriranje: Maruška AGREŽ

Tehnično uredništvo, računalniški prelom in notranje oblikovanje: Maruška AGREŽ in Matjaž ZAPLOTNIK

Oblikovanje ovitka: Matjaž ZAPLOTNIK

Na ovitku smo uporabili grafiko iz baze OpenClipArt.org, avtor: dynamitt, vir: <http://openclipart.org/detail/19461/books-of-4-by-dynamitt>. Grafika je v javni lasti.

Izdala Zveza društev Slavistično društvo Slovenije
Ljubljana, 2014

Tisk: Birografika BORI, d. o. o., Ljubljana

Naklada: 26 izvodov

Tisk je finančno podprl Študentski svet Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

 Imetnik pravic na tem delu je Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. Imetnik pravic dovoljuje uporabo tega dela pod licenco Creative Commons 2.5 (priznanje avtorstva, nekomercialno, brez predelav). Skladno s to licenco lahko uporabnik ob priznanju avtorstva delo razmnožuje, distribuira, javno priobčuje ali daje v najem, vendar samo v nekomercialne namene. Uporabnik mora pri uporabi navesti izvirnega avtorja. Dela ni dovoljeno predelovati.

Zbornik Študentske sekcije Slavističnega društva Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.16(082)
811.163.6(082)
821.163.6(082)

ZNANSTVENO srečanje doktorskih študentov, Ljubljana, 6. december 2013 / uredila Maruška Agrež. - Ljubljana : Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2014. - (Zbornik Študentske sekcije Slavističnega društva Slovenije ; 1)

ISBN 978-961-6715-14-0
1. Agrež, Maruška
272632576

Vsebina	
Uvodnik.....	6
Črt Močivnik Romi v prozi Janeza Trdine	7
Martina Potisk Medkulturnost v književnosti: podoba islama v sodobnem slovenskem romanu	15
Ana Perovič Funkcija oblačil in oblačilnih videzov v izbranih besedilih Ivana Cankarja in Zofke Kveder.....	22
Nina Ditmajer Retorične enote v svetopisemskih epistolah skozi zgodovino slovenskega prevajanja.....	30
Janko Trupej Cenzura profanosti pri podnaslavljanju	41
Nina Zavašnik Jezikovni konflikt med rojenimi govorniki slovenščine in priseljenci iz Bosne in Hercegovine, Črne gore, Hrvaške in Srbije v Sloveniji.....	49

Uvodnik

Pred nami je Zbornik znanstvenega srečanja doktorskih študentov, članov Študentske sekcije Slavističnega društva Slovenije. Publikacija je produkt prvega tovrstnega srečanja, ki je bilo uspešno organizirano v petek, 6. decembra 2013, v Mestni hiši v Ljubljani. Na srečanju so se s sekcijskimi referati, ki so jim sledile živahne razprave, predstavili mladi literarni zgodovinarji, jezikoslovci in prevajalec z mariborske, ljubljanske, graške ter kopske univerze. Nekateri izmed sodelujočih so predstavljene probleme tudi objavili v pričujoči publikaciji.

Zbornik je kljub manjšemu obsegu od večine tovrstnih publikacij bogat prispevek v slovenski literarnovedni, jezikoslovni in prevajalski prostor. Prinaša izvirne vsebine, ki jim do sedaj v znanosti oz. stroki še ni bilo posvečeno veliko pozornosti. Mladi avtorji se v svojih prispevkih ukvarjajo s podobo drugega (Črt Močivnik, Martina Potisk) in z oblačili (Ana Perović) v slovenski književnosti, s svetopisemsko retoriko (Nina Ditmajer), problematiko podnapisov (Janko Trupej) ter z jezikovnim konfliktom med govorcji slovenščine in jezikov bivšega srbohrvaškega govornega področja (Nina Zavašnik).

Več o navedenih problemih bodo na naslednjih straneh spregovorili avtorji sami. Kot urednica zbornika oz. organizatorica navedenega znanstvenega srečanja pa se jim na tem mestu zahvaljujem za prijetno in koristno sodelovanje tako na organizacijski kot na znanstveni ravni. Že na srečanju so s konstruktivnim vključevanjem v diskusijo pokazali, da je mogoče tudi delo brez tradicionalnega »postavljanja v dva tabora«, ki mu sledijo plodni rezultati in zagon za nadaljnje raziskovalne podvige.

Nadalje se zahvaljujem Mestni občini Ljubljana, ki je brezplačno odstopila prostor za omenjeni dogodek. Hvala tudi Študentskemu svetu Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani za financiranje tiska zbornika. Ravno tako recenzentom za konstruktivne pripombe, ki so izboljšale kvaliteto prispevkov. Zelo velik hvala pa nepogrešljivima požrtvovalnima sodelavcema prof. dr. Boži Krakar Vogel in Matjažu Zaplotniku za vso pomoč, koristne napotke in spodbudo pri urejanju zbornika.

Uspešno izvedeno znanstveno srečanje in dani zbornik sta nedvomno dokaz, da ima kljub trenutnim finančnim težavam Slavistično društvo Slovenije še vedno pomembno vlogo pri povezovanju strokovnjakov z različnih slovenistično-slavističnih področij.

Maruška Agrež

Romi v prozi Janeza Trdine

Prispevek obravnava podobo Romov v Trdinovi prozi. Raziskava je zasnovana na preučevanju literarnih stereotipov in podob drugega. V svoji prozi Trdina predvsem nekritično povzema romske podobe.

Ključne besede: Janez Trdina, kratka proza, Romi, imagologija

The paper discusses image of the Romani in Trdina's prose. The research is based on studying literary stereotypes and images of the other. The research has shown that Trdina mostly summarizes literary images of the Romani in an uncritical way.

Keywords: Janez Trdina, short prose, the Romani, imagology

1 Uvod

1.1 Utemeljitev poimenovanja Rom

V slovenski književnosti so Romi večinoma poimenovani Cigani (Lah 2007: 46). Poimenovanje Cigan je nadomeščeno s poimenovanjem Rom v večini novejših slovenskih romoloških razprav (Štrukelj 1991, 1999; Šiftar 1970). Po mnenju antropologinje A. Janko Spreizer je raba etnonima Rom nenatančna, ker daje vtis, da je v Sloveniji homogena skupina Romov, in ker z rabo danega etnonima ni pojasnjeno razmerje med Romi in Sinti. Navedena antropologinja pa se strinja s slovenskimi romologi, da je poimenovanje Cigan slabšalno (2002: 104–110). K. Lah meni, da sta oba izraza nenatančna. Z besedo Rom ne pokrijemo celotnega pomenkega polja prav zaradi implicirane slabšalnosti danes nesprejemljive besede Cigan (2007: 46). Zaradi slabšalnosti bo tudi v prispevku uporabljena beseda Rom, razen pri citiranju iz literarnih del.

1.2 Teoretska izhodišča

S preučevanjem literarnih stereotipov in podob drugega se ukvarja imagologija. Raziskuje pozitivne in negativne podobe drugega v književnosti, hkrati pa je njeno literarno gradivo uporabno npr. v zgodovini in sociologiji. Ugotavlja predvsem stereotipne podobe posameznega naroda v določeni književnosti, jih skuša pojasniti in jih primerja s stereotipnimi podobami drugih narodov. Literarna imagologija se ukvarja z odnosom jaza do drugega: »Jaz opazuje drugega in podoba o drugem nosi podobo o tem jazu, ki opazuje, govori in piše« (Pageaux 2005: 11). V tem kontekstu dojemamo podobe romskih literarnih likov v slovenski književnosti kot druge oz. drugačne. Ključna pojma v okviru naše raziskave s področja imagologije sta podoba in stereotip.

Podobe romskih literarnih likov v slovenski književnosti obravnava B. Bajda (2006), ki jih v izbranih literarnih delih 2. polovice 19. in iz 20. stoletja tudi natančneje analizira. Pregled pojavljanja Romov v slovenskih pripovednih delih 19. stoletja poda še K. Lah (2007), ki sicer analizira motiv Romov pri Jurčiču, predvsem v povesti *Jurij Kozjak*, dotakne pa se jih tudi v Murnikovi zgodovinski povesti *Hči grofa Blagaja*.

1.3 Romi v Trdinovi prozi

Trdina je bil samosvoj človek, prepoznaven po svoji brezkompromisni patriotski držji, narodnoprebudnem delovanju in vandrovske življenjski poti. Skoraj štiridesetletno bivanje ob Krki in opazovanje življenja pod Gorjanci mu je za pisanje dajalo snov, narodno blago, ki ga razodeva ena od njegovih misli: »Zanima me skoraj edinole ljudski značaj« (Moravec 1959: 466).

Literarna dimenzija njegovih besedil je še danes predmet številnih razprav. V njegovih besedilih se mešajo fikcija, folklor, miti, zgodovinska dejstva ipd. Ravno mejni položaj Trdinovih besedil odpira vprašanja o sodobnem literarnem sistemu in njegovem odnosu z drugimi sistemi. Razmerje med fikcijo in dejstvi je zelo zapleteno, a besedila so slogovno in tematsko privlačna ter prepojena z živostjo.

Podoba Romov se v pregledani Trdinovi prozi (*Cigani Brajdiči*, *Jetnica*, *Dva zakona*, *Divji mož*, *hostni mož*, *hostnik* in ostale *Verske bajke*) odraža kot pogosto ambivalenten kolektivni spomin slovenske družbe. Se pravi, da so romski liki predstavljeni črno-belo. Moški literarni liki posegajo po slovenski, zanje tuji, lastnini in predstavljajo negativno podobo – tako z značajskega kot moralnega vidika. Ženski literarni liki so njihovo nasprotje, s svojo cigansko lepoto vzbujajo pozornost, a v sebi skrivajo tudi prebrisanost in škodoželjnost (npr. vedeževalka).

Trdina stereotipom o Romih, prisotnim v zavesti ljudi, sledi, ne izraža kritičnega pogleda in ne najde niti ene same pozitivne besede zanje (z izjemo romske ljubezni do otrok).

Pregled poimenovanja Cigan kaže, da izraz poimenuje literarni lik romskega rodu in kletvico oz. slabšalno oznako. Slabšalna poimenovanja so pogosta tudi v Trdinovi prozi:

*Nekateri priporočajo, naj bi se bolj odraščeni udje **te svojati**¹ zaprli do smrti v kaki posilni delavnici, njihovi otroci pa dali v rejo in skrb poštenim kmetom in rokodelcem. [...] Po moji misli bi se znebili **te hudodelne sodrge** z najmanjšimi stroški in sitnostmi in najbolj temeljito, da jo prepodi višja oblast brez milosti in odlašanja iz dežele. (1957: 51)*

P. Štrukelj (1980) je način življenja Romov v slovenskem prostoru predstavila celostno: njihov izvor, umeščanje v slovenski prostor, dejavnosti, poklice, prehranjevalne navade, obleko, običaje, navade, odnos do vere, verovanja, znanje ljudskega zdravilstva ipd. Literarne upodobitve Romov v Trdinovi prozi smo presojali tudi z vidika navedenih tematskih polj.

2 Analiza literarnih del

2.1 Izvor Romov

Črtica *Cigani Brajdiči* je nastala, ko je Trdina stanoval v Bršljinu (1867–1870). Tako natančen oris znane romske družine je nastal na podlagi terenskih zapiskov in neposrednega stika v obliki pogovorov z ljudmi, tudi s samimi Romi.

Ker me je tako neizrečeno mikalo videti Cigane v vsi njihovi svobodi, sem se priplazil enkrat skoz goščavo do kopičastega grička, izza katerega sem mogel vse videti in slišati, kar koli se je v taboru godilo in govorilo. Ciganom me je skrivalo gosto grmovje; bolj se je bilo bati psov, ali bil sem tako srečen, da me niso zavohali. (1957: 40)

Sredi 19. stoletja, ko je nastopilo izjemno zanimanje za raziskovanje romskega jezika in ugotavljanje prvotne domovine Romov, je Pott znanstveno preučil romski jezik in ugotovil, da Romi izvirajo iz Indije (Štrukelj 1980: 24, 1999: 124). Vprašanje romskega izvora zasledimo v številnih pripovednih delih, kjer pisci potrjujejo ali zavračajo navedeno

¹ Vse odebelitve v citiranih zgledih so delo avtorja prispevka.

ugotovitev. Trdina se v *Ciganih Brajdičih* sklicuje na 1. del Miklošičeve razprave o ciganskem jeziku (1872) in se sprašuje:

Cigani so Azijani in Indijani, ne pa Afričani in Egipčani. Cigani imajo rjavo in zagorelo lice kakor tudi mnoga druga indijska plemena [...] Cigani govorijo lomsko narečje indijskega jezika (korenine arske). (1957: 8)

Nomadstvo je prepoznavna stereotipna podoba, značilna za Rome. Trdina zapiše, da pride do selitve vsakih osem ali deset dni. Starešina Miha mu razloži, da to počnejo iz navade, ženske pa, da s selitvijo opravljajo pokoro za grehe in dejanja svojih prednikov. Med ljudmi prevladuje mnenje, da se Romi ne morejo ustaliti na enem mestu. Trdina se s tem ne strinja, navaja uspešno prepoved »potepanja« v Rusiji in Srbiji, hkrati pa opozarja, da je poskus omenjene prepovedi v Avstriji, kot marsikaj drugega, spodletel (1957: 50).

Podoba romske skupnosti, ki se ujema s tisto v *Ciganih Brajdičih*, je prisotna tudi v *Verskih bajkah*. Izhajale so, ko je Trdina začel objavljati v *Ljubljanskem zvonu* (1881), med bralci so bile dobro sprejete.

V 16. bajki je opisano, kako je bog narode, preden so se razšli po svetu, vprašal, kaj si želijo. Iz želja razberemo stereotipe, ki so veljali v družbi: Slovenci so delavni, Nemci se nenehno vojskujejo, Judje so bogataši ipd. Romi si zaželijo, da bog ostalim narodom podeli čim več dobrin (konj, kuretine, dobrot). Preden Romi izrazijo željo bogu, je podana še ena (hudomušna) podoba – podoba strastnih kadilcev: »Daj mi najprej čik, ker so mi usta tako suha, da ne morem govoriti« (Trdina 1954: 21). Bog Romom smeje se odgovori (poudarjen je barvni epiteton, izražen stereotip kradljivcev in lastna korist oz. dvojna morala):

Oh, ti črni vran, le nikar se ne delaj tako lepega! Premožnja želiš drugim zato, ker se da bogatinom več ukrasti kakor revežem. Ali ker sam nič ne boš imel, ti res ne bo drugega kazalo, kakor da boš jemal drugim. (Trdina 1954: 22)

2.2 Odnos do vere, izročilo družinskih tradicij

Številne zgodbe, ohranjene med dolenjskimi Romi, pripovedujejo o romskih prednikih, razkropljenih po vsem svetu zaradi božjih kazni. Z razseljevanjem po svetu so Romi sprejemali različno vero. V Sloveniji večinoma pripadajo katoliški in pravoslavni, v Prekmurju pa protestantske vere niso sprejeli. Na sploh so Romi do vsake vere brezbrizni, le pri pogrebnih svečanostih je navzoč katoliški duhovnik. Od ostalih verskih obredov se udeležujejo samo žegnanja (Štrukelj 1980: 225–229). Odnos

Romov do vere potrjuje naslednji zapis: »Vere nimajo Cigani pravzaprav nobene. Med Turki pravijo, da so mohamedovci, med kristjani da kristjani« (Trdina 1957: 14).

Izjemnega pomena v romski kulturi je izročilo družinskih tradicij in verovanj ob pomembnejših dogodkih, kot so rojstvo, poroka, smrt, pogreb. Tako je izročilo prednikov ob raznih življenjskih dogodkih (npr. rojstvo otroka) zaslediti v številnih zapisih, tudi v literarni upodobitvi. P. Štrukelj (1980: 201) izpostavi splošno znano družinsko izročilo Romov, da naj se otrok rodi zunaj doma. Znano je, da so romske ženske rojevale na poti, v gozdu, pri kmetih. Če so rodile v domačem šotoru, so ga zažgali, skupaj s stvarmi porodnice. Zanimivo je, da se o porodu v družini niso pogovarjali. Pogosto je bila mati z otrokom ločena od družine še kakšen mesec po porodu. O romski porodnici in nadaljnji usodi otroka piše tudi Trdina:

Kadar Ciganka porodi, ne leži po cel teden in se ne pase s kuretino. Vstane že precej prvi dan, si naberači nekoliko čikov in se z njimi tako okrepča, da ji prejde vsa slabost. Otroku poišče bolj premožnega botra, da več pade. Če je količkaj mogoče, pa ga da krstiti večkrat, ker se dobi od treh, štirih botrov več darov nego od enega. (1957: 15)

Ime dajo Romi otroku takoj po rojstvu, h krstu pa ga nesejo šele čez nekaj mesecev. Razlogi za odločitev za krst so različni, npr. botri obdarujejo novorojenčke z bogatimi darovi; nekateri Romi pa menijo, da bodo otroci po krstu srečnejši in uspešnejši (Štrukelj 1980: 228). Romi botra pogosto izberejo naključno, kakšnega novorojenčka pa zaradi osebnih koristi odnesejo h krstu tudi večkrat. Romski otroci so deležni neizmerne ljubezni s strani staršev:

Neskončna in resnične hvale pa je vredna ciganska ljubezen do otrok. Strežejo jim ne samo roditelji, ampak vsi Cigani brez izjeme, kolikor le morejo. (Trdina 1957: 17)

Romskim otroškim literarnim likom pripisuje podobne lastnosti kot odraslim: umazanost, nevzgojenost, preračunljivost, razvajenost ipd. Vendar pravi, da na Dolenjskem še ni videl lepšega otroka, kot je bil vnuk romskega starešine Jeraj. Njegov opis je podan z zanimivo primero:

*Okroglo glavico so mu obsipali gosti rumeni kodrčki, na polnem in svežem licu se je lesketala okoli najzdravejše rdečice najnežnejša beljava, **kakor da plava kri v mleku.** [...] V prvotni podobi, to je počesanega in umitega, sem našel samo dvakrat. (Trdina 1957: 38–39)*

Glede poroke so imeli Romi posebne zakonitosti, ki se v današnjem času opuščajo. Romski starešina je imel pravico, da je odločal o (ne)združitvi mladih parov v posameznih družinskih skupnostih. Romologi poudarjajo, da je izročilo ženitovanjskega obreda kljub modernemu načinu življenja in svobodnemu odločanju še ohranjeno v vseh naših romskih skupinah (Štrukelj 1980: 206). Navajam zapis pričevanja o poteku ženitovanjskega obreda – svatbe v gozdu:

Stari in splošni običaj je pri Ciganih tak, da opravi vso poroko starešina. Poroka se vrši na planem pod milim nebom. [...] Ženin in nevesta se postavita zdaj pred poglavarja in se primeta za roke. Miha dene nanje lonec, ga razbije s palico na drobne kosce in zakriči s slovesnim glasom: »Kadar bode iz teh črepinj zopet cel lonec, se smeta ločiti svobodno, prej pa nikdar na vekomaj.« S tem je poroka dokončana in na kakem bližnjem podu se začne svatba. (Trdina 1957: 16)

Romi si smrt razlagajo kot naravni pojav, hkrati so z njo povezana številna verovanja. Navada dolenjskih Romov je, da dajo umrlemu v krsto njegove najljubše predmete, npr. denar, cigarete, tobak, vžigalice, steklenico, palico. Štrukljevi dejstva, da Romi ne trpijo dolgotrajnih bolnikov, ni uspelo pojasniti in potrditi. Pravi, da tudi starejši Romi ne poznajo primera, podobnega navedenemu:

Če se bolezen predolgo vleče in se vidi, da ni rešitve, stopi bolniku kak močen Cigan za vrat in ga zaduši. Tako se sploh pripoveduje, dasiravno Cigani to taje. (Trdina 1957: 18)

Romi Trdini v pogovoru zaupajo svoje videnje smrti:

Če nam kdo umrje, oznanimo smrt, kakor veli postava, za vse drugo pa se malo brigamo. Nas ne veseli, da leži Cigan med Kranjci na pokopališču, niti nas ne boli glava, če zgnije sam v kaki hosti pod bukovo korenino. Mi moramo za žive, za mrliče skrbe črvi. (1957: 19)

2.3 Zunanja podoba in življenjski prostor

Romi so prepoznavni po temnejši barvi kože, črnih laseh, zanje pa je značilen predvsem poseben način oblačenja. Ta je precej pomemben, »saj odkriva nekaj zanimivih posebnosti v zunanjem videzu, ki je pogosto neurejen in zanemarjen, vendar vesel in brezskrben; blago pa je živih in pisanih barv« (Štrukelj 1980: 179). V 19. stoletju so temnopolti ljudje veljali za manjvredne, primitivne, pripisovala se jim je neciviliziranost. Literarne upodobitve Romov so glede zunanosti precej izvirne, a skope. Pogosto namreč pričajo le o neurejenem zunanem videzu (z izjemo sve-

čanih dogodkov, npr. poroke) in poudarjenih lepot mladih romskih lepotic in novorojenčkov). Trdina natančno opiše zunanost moških:

Cigani so večidel zdravih mišic, močnih kosti, krepkega trupla in vedno bodrega duha. Utrdili so se tako, da prenašajo čudovito ravnodušno in potrpljivo vse nezgode vremena, vse nadloge in težave svojega divjaškega življenja. (1957: 17)

Omenja jih tudi v pripovedi *Divji mož, hostni mož, hostnik* (1882). V to bajko je vključil vrsto ljudskih izročil in lastnih opazovanj, vanjo je vpletel več zgodovinskih oseb, povezanih z Dolenjsko.

Divji ali gozdni možje so mitična bitja, nasledniki staroslovanskih gozdnih demonov (Ban 2005: 148). Tudi hostniki so jim močno podobni. Podoba divjega moža spominja pripovedovalca na Rome. Pripiše mu vse zanje značilne stereotipne predstave: zunanji opis (*bil je bos in gologlav*), značaj in obnašanje (kamenjanje, kaljenje nočnega miru). Poudarjena je romska prepoznavna značilnost – ljubezen do glasbe:

Prepeval je pa v romskem (ciganskem) jeziku. Nekaj malega sem razumel. [...] Njegova pesem je bila torej bržkone zaljubljena, petje pa polno burne strasti, ognjenih in reznih čutov in čudovitih predrznih skokov, samobitno, prekrasno, neskončno zamikajoče, dasiravno na vso moč divje, grozno in nepravilno. [...] Ko bi mi ne bili vi povedali, da je to divji mož, bi bil mislil, da je to kak natrkan cigan, morda Cene Brajdič ali pa njegov brat Matija. (Trdina 1954: 108–109)

Romom svoboda poleg družine pomeni vse, kar dokazuje predvsem njihov življenjski habitus, npr. neprestana selitev iz kraja v kraj in občutek nelagodja v zaprtih prostorih:

Zdaj pa poglejmo Cigane še v nesvobodi. Ona je zanj bolj ko za vsakega drugega človeka najhujša žalost, najtežja pokora in do malega smrt. [...] V svobodi živi Cigan zdrav in vesel, če je treba, ob suhem kruhu, celo leto; zapor pa ga začne dušiti že prvi dan. (Trdina 1957: 46)

3 Sklep

Romi oz. Cigani predstavljajo Slovincem nadlogo, kmetom kradljivce in roparje, otrokom strah in trepet, vsem skupaj pa se zastavlja večno vprašanje *Kam s Cigani*. Se pravi, da Romi kljub prizadevanjem še danes ne najdejo svojega prostora pod svobodnim soncem.

Raziskava je pokazala, da je v Trdinovi prozi opazno zlasti nekritično povzemanje romskih podob. Zanimivo bi bilo narediti še primerjavo z drugimi gradivom 19. stoletja, predvsem z dnevno publicistiko

(*Kmetijske in rokodelske novice, Domovina, Slovenec, Dolenjski list*), za katero je značilen predvsem anticiganizem, tj. vsakršno sovraštvo Romov skozi čas, ki izraža konflikte med Romi in neromskim prebivalstvom (Urh 2003: 160).

Viri

- TRDINA, Janez, 1951: *Zbrano delo 3. Moje življenje*. Ljubljana: DZS.
—, 1954: *Zbrano delo 6. Bajke in povesti o Gorjancih (I. del)*. Ljubljana: DZS.
—, 1955: *Zbrano delo 7. Bajke in povesti o Gorjancih (II. del)*. Ljubljana: DZS.
—, 1957: *Zbrano delo 10. Črtice in povesti iz narodnega življenja*. Ljubljana: DZS.

Literatura

- BAJDA, Barbara, 2006: *Cigani v slovenski literaturi. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- BAN, Tina, 2005: Simbolika gozda in bajeslovnih gozdnih bitij v Trdinovih bajkah. Marijan Dovič (ur.): *Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo*. Novo mesto: Goga; Ljubljana: SAZU. 139–152.
- JANKO SPREIZER, Alenka, 2002: *Vedel sem, da sem Cigan – rodil sem se kot Rom. Znanstveni razizem v raziskovanju Romov*. Ljubljana: ISH.
- KRAMBERGER, Igor, 2005: Trdinova rokopisna ostalina. Marijan Dovič (ur.): *Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo*. Novo mesto: Goga; Ljubljana: SAZU. 187–207.
- LAH, Klemen, 2007: »Gorje, kdor nima doma, / kdor ni nikjer sam svoj gospod«: podoba literarnih likov romskega rodu v slovenskih pripovednih delih 19. stoletja. Irena Novak Popov (ur.): *43. SSJLK. Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: ZIFF. 45–53.
- MORAVEC, Dušan, 1959: Enajsta knjiga J. Trdine. *Naša sodobnost* 7/5. 464–466.
- PAGEAUX, Daniel-Henri, 2005: Uvod v imagologijo. Tone Smolej (ur.): *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti. Imagološko berilo*. Ljubljana: ZIFF.
- ŠIFTAR, Vanek, 1970: *Cigani: minulosť v sedanjosti*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- ŠTRUKELJ, Pavla, 1980: *Romi na Slovenskem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- , 1999: *Romska kultura. Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – izzivi za manjšinsko pravo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- URH, Špela, 2003: Anticiganizem v Evropi. *Časopis za kritiko znanosti* 31/213–214. 160–176. Ljubljana: Študentska založba.

Medkulturnost v književnosti: podoba islama v sodobnem slovenskem romanu

V izbranih sodobnih slovenskih romanih se pojavljata dve upodobitvi islamskega drugega. Nasproti slabšalnemu predstavljanju muslimanov iz arabsko-afriških dežel (M. Novak: *Karfanaum ali as killed*, M. Tomšič: *Grenko morje: roman o aleksandrinkah*, B. Kolar: *Iqball hotel*) se postavlja prizanesljivejše dojemanje pripadnikov islama iz nekdanje večetnične jugoslovanske skupnosti (M. Sosič: *Tito, amor mijo*, J. Snoj: *Balkan Sobranie: samovzgojni roman ali Ide Tito preko Romanije*, G. Vojnovič: *Jugoslavija, moja dežela*).

Ključne besede: sodobni slovenski roman, kvalitativna besedilna analiza, medkulturnost, islamski drugi

In the selected contemporary Slovene novels there are two types of literal imaging Islamic otherness. On one hand there are pejorative presentations of the Muslims from African-Arab area (M. Novak: *Karfanaum ali as killed*, M. Tomšič: *Grenko morje: roman o aleksandrinkah*, B. Kolar: *Iqball hotel*). On the other hand there are more indulgent comprehensions of the Muslims from the former Yugoslavia (M. Sosič: *Tito, amor mijo*, J. Snoj: *Balkan Sobranie: samovzgojni roman ali Ide Tito preko Romanije*, G. Vojnovič: *Jugoslavija, moja dežela*).

Keywords: contemporary Slovene novel, qualitative textual analysis, interculturality, Islamic otherness

1 Uvod

1.1 Negativne predstave o islamu

Preučevalci družbenozgodovinskega dogajanja izpostavljajo problematiko negativnih predstav o islamu v evropskem prostoru (Bakić Hayden 1995: 917–931, Kalčič 2007: 9, Leaman 2012: 295–304, Monta 2011: 120, Urh 2003, Zalta 2005: 99). Te so odraz dveh osrednjih dejavnikov: negativnega družbenega pojmovanja osvajalskih muslimanskih Turkov in pristranskih medijskih reprezentacij islama, ki nastajajo v kontekstu poročanja o medkulturnih konfliktih, nasilju in terorizmu (Bakić Hayden 1995: 917–919, Kalčič: 9, Zalta 2005: 97).

1.2 Vrednostni vidik družbenozgodovinskih koncepcij islama v slovenskem prostoru

Slovenska družba se je z islamom prvič srečala leta 1409, ko so Turki napadli območje današnje Metlike (Zalta 2005: 97). Ker je slovensko prebivalstvo občutilo neusmiljene uboje, požige in ugrabitve turških osvajalcev, so predstave o islamu in muslimanih na Slovenskem postale

praviloma negativne in kot take sorodne sodobnemu »zahodnoevropskemu« pogledu na islam (Kalčič 2007: 7–9, Urh 2003, Zalta 2005: 69–100).

Raziskovanje položaja in podob islama v slovenski družbi in kulturi, torej tudi književnosti, ne bi smelo potekati ločeno od preučevanja dogodkov, ki so se odvijali na Balkanskem polotoku (Bakić Hayden 2007: 917–919, Kalčič 2007: 9–14, Zalta 2005: 96). Pri tem omenjajo zlasti slovensko osamosvojitveno vojno kot prelomnico v zgodovini Balkana. Po letu 1991 so namreč (vnovič) izbruhnile t. i. balkanske vojne, ki so, zlasti na Kosovu ter v Bosni in Hercegovini, sprožile množično priseljevanje beguncev večinoma islamske veroizpovedi na slovensko ozemlje (Kalčič 2007: 10, Vrečer 2007).

2 Obravnava izbranih romanov

Zaradi ugotovitev o povezanosti družbenozgodovinskega dogajanja na nekdanjem jugoslovanskem območju in današnjega položaja muslimanov na Slovenskem (prim. Bakić Hayden 2007: 917–919, Kalčič 2007: 9–14, Vrečer 2007, Zalta 2005: 96) bodo obravnavani zgolj tisti sodobni slovenski romani, ki so izšli po letu 1991 in jih hkrati zaznamuje ubeseditiv podob islamskega drugega.

Z upoštevanjem kriterijev razlikovanja, tj. dogajalnega prostora in tipa medkulturnega stika glede na udeležence, so romani nadalje razdeljeni v dve skupini. Za prvo skupino romanov je značilno, da je dogajanje postavljeno na afriško in/ali arabsko ozemlje, kjer se srečata predstavnik slovenskega naroda in pripadnik islama iz arabsko-afriških dežel. Vanjo uvrščamo romane M. Novak *Karfanaum ali as killed* (1998), M. Tomšiča *Grenko morje: roman o aleksandrinhah* (2002) in B. Kolarja *Iqball hotel* (2008). Za drugo skupino romanov pa je značilno, da je romaneskno dogajanje postavljeno na ozemlje nekdanje Jugoslavije, kjer se soočita predstavnik slovenskega naroda in pripadnik islama iz nekdanjih jugoslovanskih republik. To je mogoče zaslediti v romanih M. Sosiča *Tito, amor mijo* (2005), J. Snoja *Balkan Sobranie: samovzgojni roman ali Ide Tito preko Romanije* (2012) in G. Vojnovića *Jugoslavija, moja dežela* (2012).

Teoretsko izhodišče obravnave romanov predstavlja imagološka koncepcija podobe, kjer je podoba pojmovana kot »govorica in sodba o drugem«, ki nastane, ko se posameznik zave svojega »jaza v odnosu do drugega« (Pageaux 2008: 20). Z ozirom na to bo uporabljena metoda tekstne analize, s pomočjo katere bomo predstavili romaneskne prvine, zlasti leksikalne elemente in hierarhizirana razmerja, ki tvorijo (literarno) podobo islama. Pri tem bomo opazovali vrednostne vidike predstavljanja islamske družbe, kulture, religije ipd. in ugotavljali izvirnost literarnih

podob islamskega drugega oziroma njihovo skladnost z aktualno družbeno shemo.

2.1 Literarna podoba islama in/ali muslimanov iz arabsko-afriških dežel

V omenjenih romanih M. Novak, M. Tomšiča in B. Kolarja se odraža slabšalno presojanje islamskega drugega. Romane povezuje narativna kategorija dogajalnega kraja. Do vzpostavljanja medkulturnih stikov namreč vselej prihaja v oddaljenih afriških in/ali arabskih deželah.

V romanu M. Novak je dogajanje postavljeno na območje slovensko-arabskega gradbišča Karfanaum, kjer je leta 1991 dvesto Jugoslovanov (nekaj slovenskih gradbenih vodij in pretežno bosanska delovna sila) ter »nepregledno število Arabcev gradilo objekte štabnega poveljstva letalskih sil jordanske vojske« (Novak 1998: 10). Medkulturno srečevanje med predstavniki slovenske in arabske družbe je večinoma pospremljeno z zatekanjem k etničnim stereotipom o Arabcih, ki so z vidika slovenskih gradbincev slabšalno prikazani kot nesposobni, leni delavci in/ali fanatični verniki z labilnim temperamentom:

Matjaž se je pretegnil in zazeהל na jutranjem soncu. Na amonita je pozabil. »Danes smo štartali s keramiko, na mošeji,« mi je rekel. »Poživil sem, ko sem jih gledal, kurbe arabske. Lepo ti začne polagati ploščice sredi prostora, ko pa pride do stene, pusti vse skupaj in gre pit čaj. Ploščico bi moral odrezati – pretežko zanj. In niti en vagris se ne ujema, in ne vprašaj, kako fugirajo. Če kaj poznam stvari, bo dal nadzorni vse zmetati ven. Svinje arabske. (Novak 1988: 23)

Je pa seveda res, da te fatha [prva sura] zarašpa po hrbtu, če jo poslušáš uklešččen med najmanj dvesto petdesetimi razžaljenimi muslimani. Vsem nam se je zdelo, da bodo prav kmalu zahtevali našo kri. (Novak 1998: 69)

Začel se je ramadan. Muslimani od sončnega vzhoda do sončnega zahoda niso smeli jesti ne kaditi ne piti vode. [...] Najhujši so bili tisti, ki so se šteli za kristjane. Kot zanalašč so hoteli jesti tudi podnevi. [...] Abu Rub se je postil do poldneva prvega dne. Potem je moško poslal k vragu duhovščino v Meki ter Alaha in zdirjal k Juditi po cigareto. (Novak 1998: 79)

Slabšalno predstavljanje islamskega drugega se pojavlja tudi v Tomšičevem romanu, ki zajema pripoved o bivanju slovenskih žensk v muslimanski skupnosti v Egiptu. Njihovo zavračanje medkulturnega zbli-

žanja z oddaljenim drugim izhaja iz navidezno nepremostljivih razlik, ki se dotikajo verskih nauk in/ali telesnih značilnosti:

»O ti moj ljubi Bog! Le kaj naj ti še rečem? Le kaj? Če se res ljubita, če sta trdno odločena ...«

»Ampak vera, pater, vera! Jaz sem kristjanka, on je musliman. Moja koža je bela, njegova črna kot noč.« (Tomšič 2002: 102)

V omenjenem romanu so muslimani predstavljeni tudi kot nasilni ugrabitelji in/ali posestniški možje, medtem ko so muslimanke pojmovane kot zvite in spletkarske:

Potem so jo skrivale pri karmeličankah, saj so se bale, da bi jo pri njih ta neumni in hudobni Egipčan našel ter jo ugrabil. Res jo je iskal v azilu in po svojih ogleduhih je oprezal okoli njih ter poizvedoval, tudi s podkupnino. (Tomšič 2002: 190)

Ženskam, ki so delale take napoje, so rekli čarovnice, coprnice. Torej je Lejla tudi ena taka čarovnica? jo je prešinito. Seveda je. Če dela čarobne ljubezenske napoje, potem gotovo zna čarati. In če zna to delati, potem lahko zacopra tudi mene. (Tomšič 2002: 186)

V skladu s tem je svet islama v romanu prikazan kot svet spolnih razvratov in vodenja mladih deklet v hareme, pri čemer je slabšalno predstavljanje arabsko-islamske družbe pogosto odraz namernega poudarjanja razlik med življenjem slovenskih žensk in drugačnim arabskim svetom:

»Oh,« je rekla Hanuma, »saj veš, na kaj mislim. Opazila sem, da te je zelo pozorno in z zanimanjem preučeval in po nekaterih znakih lahko sodim, da se mu zdiš prav lepa. Ali veš, da išče dekle za svoj harem?« [...] »Oh, grozno! Pa njihova cerkev? In oblast, hočem reči: njihovi uradniki, a ne naredijo nič proti temu?« (Tomšič 2002: 79)

Negativne vrednostne sodbe o islamskem drugem se pojavijo tudi v Kolarjevem romanu. Njihov nosilec je lik irskega misijonarja Brandona O'Donella, ki slušbuje v Afriki, med muslimanskim ljudstvom Haruš.

Brandon O'Donell je bil sicer prepričan, da okrog njega ni nič tako, kot bi moralo biti, da so za sušo v Indiji krivi budisti in muslimani. [...] Trudil se je, da bi dajal odločen videz, predvsem pa je bil odločen, da v ljudeh vzbudi občutek krivde in greha. (Kolar 2008: 22)

Tematizacijo kolonialističnih oziroma imperialističnih teženj Zahoda nakazuje O'Donellovo prepričanje, da mora na vsak način preprečiti razraščajoe se brezboštvo, h kateremu so nagnjeni domačini:

[B]rezboštvo je greh, h kateremu so nagnjeni domačini, črnke so velike pohotne babe in za vrati je neverna mohamedanska svojat, ki dre z bregov v velikih rojih in, kot vemo, grdo useka v bok, kar je tako boleče izkusila Gordonova kolonialna postojanka v Sudanu. (Kolar 2008: 50)

2.2 Literarna podoba islama in/ali muslimanov iz nekdanjih jugoslovanskih republik

Omenjeni romani M. Sosiča, J. Snoja in G. Vojnoviča nakazujejo prizanesljivejše dojetanje islamskega drugega. Romani v glavnem težijo k poudarjanju posameznikovega položaja v večkulturni družbi, pri čemer so pripadniki islamske veroizpovedi praviloma obravnavani z namerno vzpostavljeno distanco ali s humorno-ironično obzirnostjo.

Sosičev roman temelji na prvoosebni pripovedi bolnega dečka, pripadnika slovenske narodne manjšine v Italiji. Njegovo občutenje tujstva pronica skozi sanjarjenja o odkrivanju oddaljenega in vabljivega drugega, s katerim se pobliže sooči ob srečanju z muslimanko Lejlo iz Bosne. Dečkovo dojetanje njene molitve nakazuje na vrednostno nevtralnno, skoraj pozitivno opredeljevanje do islamske religije:

Zaklenjen sem v kopalnici in gledam Lejlo skozi okno, kako kleči na platnu, s katerim tata pokrije vešpo, da se ne praši. [...] Lejla na dvorišču kleči in se sklanja proti soncu, potem se s čelom dotakne zemlje in ostane nekaj časa tako, upognjena nad zemljo. Kakor most, po katerem stopava z Alino čez Nadižo. [...] Tata pravi, da Lejla moli proti soncu zunaj na dvorišču, ker je muslimanka, in muslimani, pravi tata, imajo svojega boga, ki se imenuje Alah. Gledam jo, kako se bosa in upognjena sklanja nad zemljo s čelom, na katerem se je rana že zacelila, in zdi se mi, kakor da posluša zemljo in vodo spodaj v luknjah in jamah, ki jih je vse polno tu na Krasu. (Sosič 2005: 153)

Zaradi humorno-ironične pripovedovalčeve perspektive se opredeljevanje do islamskega drugega tudi v Snojevem romanu izmika slabšalnim konotacijam. Na to kaže nizanje leksikalnih prvin iz islamskega imaginarija, ki se v pripovedi o vojaških prigodah nekdanje večkulturne JNA kažejo zgolj kot posebna značilnost protagonistove karakterizacije muslimana Bajra:

In tisti poosebljenec kismeta, ki mirno zdrži blazen pogled kapetana Jovice, in katerega kovček je čist in izmit kot pred prvim jutranjim sabahnamázom tla džamije. (Snoj 2012: 200)

V Vojnovičevem romanu, ki tematizira medkulturne napetosti, so muslimani prav tako zgolj omenjeni in brez negativnih konotacij:

Na nogometnem igrišču so pač Srbi postali napadalci, Hrvati levi beki, Muslimani golmani, pedri, ki niso hoteli povedati imen očetov, pa so bili v glavnem radiatorčki, ker so greli klopi za rezervne igralce. (Vojnovič 2012: 155)

3 Sklep

V izbranih sodobnih slovenskih romanih po letu 1991 se kažeta manjvrednostno in prizanesljivejše dojemanje islamskega drugega. Slabšalno predstavljanje se pojavlja samo v kontekstu presojanja muslimanov, ki prihajajo iz arabsko-afriških dežel, kar sicer sovпада z aktualnim kulturnim modelom dojemanja terorizma in t. i. islamofobije. Prizanesljivejša obravnava islamskega drugega pa se kaže v kontekstu presojanja muslimanov iz nekdanjih jugoslovanskih republik, kar nakazuje na skladnost s kulturnim modelom obujanja izgubljene enotnosti nekdanjih jugoslovanskih narodov, ki ga je mogoče zaobjeti s pojmom t. i. jugonostalgije.

Raziskava o prevladujočih podobah islama v sodobnem slovenskem romanu je hkrati pokazala, da je preučevanje medkulturnih razmerij in/ali prvin v književnosti smiselno graditi na sopostavljanju literarnih podob in aktualnih družbeno-kulturnih imaginarijev. Na tak način bi bilo vredno preučiti tudi podobo pogana, kristjana, Evropejca, Jugoslovana, Američana ipd. v (sodobni) slovenski književnosti. Preučevanje literarnega predstavljanja islamskega drugega pa bi bilo smiselno razširiti na večji korpus tako starejših kot novejših slovenskih literarnih del.

Viri

- KOLAR, Boris, 2008: *Iqball hotel*. Maribor: Obzorja.
NOVAK, Maja, 1998: *Karfanaum ali as killed*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
SNOJ, Jože, 2012: *Balkan Sobranie: samovzgojni roman ali Ide Tito preko Romanije*. Ljubljana: Slovenska matica.
SOSIČ, Marko, 2005: *Tito, amor mijo*. Maribor: Litera.
TOMŠIČ, Marjan, 2002: *Grenko morje: roman o aleksandrinhah*. Ljubljana: Kmečki glas.
VOJNOVIČ, Goran, 2012: *Jugoslavija, moja dežela*. Ljubljana: Študentska založba.

Literatura

- BAKIĆ HAYDEN, Milica, 1995: Nesting Orientalism: The Case of Former Yugoslavia. *Slavic Review* 54/4. 917–931.
- KALČIČ, Špela, 2007: Slovenski muslimani: kdo so, organiziranost in državnopravno normiranje v antropološki presoji. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 26. 7–29.
- LEAMAN, Oliver, 2012: The Balkan Exception: Problems and Possibilities in Islamic Thought. *Islam and Christian-Muslim Relations* 23/3. 259–304.
- LEVY, Michele, 2001: »Brotherly Wounds«: Representations of Balkan Conflicts in Contemporary Balkan Literature. *World Literature Today* 75/1. 66–75.
- MONTA, Anthony, 2011: Introduction: The Place of Islam in Contemporary European Literature. *Religion & Literature* 43/1. 120–122.
- PAGEAUX, Daniel-Henri, 2008: *Imagološke razprave*. Ljubljana: ISH.
- SAID, Edward W., 1996: *Orientalizem: zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH.
- TODOROVA, Maria, 2001: *Imaginarij Balkana*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- URH, Polona, 2003: *Podobe Islama v časniku Delo. Diplomsko delo*. Ljubljana: FDV.
- VOJE, Ignacij, 1996: *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*. Ljubljana: ZIFF.
- VREČER, Natalija, 2007: *Integracija kot človekova pravica: prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*. Ljubljana: SAZU.
- ZALTA, Anja, 2005: Muslims in Slovenia. *Islamic Studies* 44/1. 93–112.

Funkcija oblačil in oblačilnih videzov v izbranih besedilih Zofke Kveder in Ivana Cankarja

Prispevek primerjalno po kontekstualistični metodi razbira funkcije oblačil in oblačilnih videzov v opusu besedil Ivana Cankarja in Zofke Kveder, diskurzivna analiza pa se naslanja na pojem habitusa, ki pogojuje izpričane odnose do oblačilne kulture v obravnavanih besedilih. Pri Kvedrovi se oblačila in oblačilni videzi pojavijo pretežno v pragmatični in deskriptivni funkciji, pri Cankarju pa imajo pragmatično, simbolno, estetsko, deskriptivno in identifikacijsko funkcijo, funkcijo karikature, označevanja pripadnosti določeni socialni skupini. Hkrati so označevalci individualizma, osebne in kolektivne identitete.

Ključne besede: Ivan Cankar, Zofka Kveder, oblačilna kultura

In accordance with the contextualist method, the article comparatively discerns the functions of clothing items and clothing designs in the selected texts of Ivan Cankar and Zofka Kveder. Discourse analysis relies on the concept of habitus, which predetermines the attitude to clothing culture in the discussed texts. In the work of Zofka Kveder clothing and clothing appearance mainly serve the pragmatic and descriptive function. In Cankar's work they serve pragmatic, symbolic, aesthetic, descriptive or identifying function. They may either function as a caricature or denote members of certain social groups, and at the same time they function as markers of one's personal identity, individualism and collective identity.

Key words: Ivan Cankar, Zofka Kveder, clothing culture

1 Uvod

Oblačilna kultura je bila v slovenski literarni zgodovini do nedavnega obdelana po drobcih v okviru drugih problemov, npr. Cankarjeve ironije, satire, tipizacije in karikatur (Zadravec 1976, 1991) in simbolov (Zadravec 1980: 58–63). Nekateri pojavi semantičnega polja oblačilne kulture so bili opredeljeni in preučevani kot motivi, simboli in izhodiščna območja metafor (Čeh Steger 2001). Cerkevna oblačila v slovenski književnosti so bila obravnavana kot del krščanske zapuščine (Snoj 2012: 159–176). Predstavljeno je bilo nekonvencionalno oblačenje Z. Kveder, nazornost in prodornost opisovanja oblačilnih videzov in psihološki indici, ki jih zbujajo oblačilni kosi (Mihurko Poniž 2003: 169–177). Raziskave, namenjene predvsem oblačilni kulturi, so nastale v zadnjih treh letih. Predstavljena je bila vloga oblačil v izbranih delih Cankarjeve proze in v Kersnikovih romanih (Perović 2011, 2013b) ter vloga pokrival v slovenski književnosti na prelomu iz 19. v 20. stoletje (Perović 2013a).

Oblačila in oblačilni videzi se v književnosti zapisujejo kot motivi, izhodiščna območja metafor, znaki ali simboli.² Funkcije oblačil, opredeljene kot načine sodelovanja pojavov oblačil oz. oblačilnih videzov pri oblikovanju semantičnih plasti proznega besedila, lahko razmestimo v naslednje kategorije: pragmatično (uporabno), simbolno, estetsko, deskriptivno, identifikacijsko ter v funkcijo ironije in karakterizacije. Meje med navedenimi funkcijami so pogosto zabrisane, večkrat imajo oblačila več funkcij hkrati. Naštete funkcije bomo razbirali v opusu proznih besedil I. Cankarja in Z. Kveder. Pojme iz semantičnega polja oblačilne kulture moramo obravnavati v odnosu do konteksta,³ saj gre za kulturne konstrukte, ki jih ni mogoče analizirati brez upoštevanja kulturno-druženih konotacij in diskurzivnih praks, ki so s književnostjo usmerjale predstave o modi in oblačilnih navadah. Ideja in simbolika, namembnost in znakovnost oblačil so odvisni od semiotičnih odnosov, ki se preoblikujejo skozi čas. Oblačilno kulturo jemljemo kot »pojavnno obliko različnih habitusov«, tj. ponotranjenih konceptov bivanja in determiniranja estetike posameznika (Bourdieu 2002: 89–111). Habitus Slovenca (tudi slovenskega literata) na prelomu 19. in 20. stoletja pogojuje odnose do oblačilne kulture, izpričane v obravnavani prozi. Prvo iztočnico bo ponudila refleksija avtorjevih osebnih vzgibov do predmeta raziskave. Ta se pri Cankarju (*Ob smrti postelji*) pojavi skupaj s prezirom do »fili-strske golazni« (1967: 252), ki ne zna skrbeti za drugo kot za »snažnejšo obleko« (prav tam). Oblačila torej Cankar prišteva k stvarem, ki so pomembne samo največjim filistrom, a ne moremo reči, da ni bil oblečen po tedanji modi – ko se je odpravil v mesto, je dajal videz urejenega meščana. Beremo, da v slogu oblačenja ni kazal vidnih znakov bohemstva ali denarnega pomanjkanja (Omahen 1969: 32–33), a iz njegovih pisem razberemo, da sredstev za dobro obleko največkrat ni imel, zato se je že v zgodnjih letih srečal z občutki manjvrednosti (Cankar 1970b). Z zunanostjo je bil najbolj obremenjen, ko je moral v domovino, kar priča o plitvosti tedanjih druženih krogov okolja, ki svojega meščanskega habitusa pravzaprav še ni razvilo.

² Nanašajoč se na Ecovo in Lotmanovo semiotiko ter na Barthesovo kulturno semiotiko si postavljamo vprašanje meje med oblačilom kot znakom in simbolom. Če lahko oblačilo zadosti le prvotni funkciji (pokrivanju telesa/zaščiti), je znak. Če se pojavi brez stvarne zveze z dogajanjem, ne odigra svoje primarne funkcije, njegova prisotnost pa je v svoji namembnosti nepojasnjena in nakazuje na psihološko ali duhovno vsebino/idejo, gre najverjetneje za znak z močnejšo simbolno vrednostjo ali za literarni simbol. Trden sistem, kamor bi lahko umestili čisto vsak pojav, pa je zelo težko izdelati.

³Kontekst pomeni stičišče dejavnikov, ki so vplivali na nastanek določenega besedila (Bryson 1994: 68–72, v Juvan 2006: 85).

Kvedrova se je kot ženska na prelomu iz 19. v 20. stoletje srečevala s predsodki, ki so spremljali njen oblačilni slog. Ker se ponoči ni mogla sprehajati po Trstu v damski obleki, je nosila moško. V hlačah in s kratko pristriženimi lasmi je v manjših, zakotnejših, krajih izzvala začudenje (Mihurko Poniž 2003: 169). Članek *Moda* svetuje, kako naj bo obleka primerna ženskemu stanu, in opozarja, da je posedovanje lepih oblek brez pomena, če ta ista oseba nima nobene knjige, ne gre v gledališče ... Postavljanje skrbi za obleko pred skrb za izobrazbo je »spričevalo lastnega duševnega ubožstva« (Ana D. 1904: 15–16). Prebrani zapis se najverjetneje ujema z miselnostjo Z. Kveder, urednice omenjenega časnika, ki je ukinjala stereotip ženske kot intelektualno neaktivne potrošnice mode.

Obravnavana pisateljica izhajata iz socialno šibkejšega, vaškega okolja. Skupno jima je tudi, da sta dobo odraslosti (večinoma) preživela v mestnem oz. velikomestnem okolju, ki je bilo pri Cankarju bolj proletarsko kot pri Kvedrovi. Slednja je izkusila tako pomanjkanje kot urejeno meščansko življenje v privilegiranih krogih.

2 Analiza izbranih besedil

2.1 Zofka Kveder

Oblačilni videzi meščanskih žensk, katerih glavna vloga je biti lepe, imajo predvsem deskriptivno funkcijo. Opisi urejene dame popredmetijo, da delujejo kot marionete, nemško *Zuckerpuppchen* (*Telegrafistka*) (Kveder 2010a: 209), ki se oblačijo po navodilih družbe in zaradi drugih. Tudi nesreča v zakonu jih ohranja pasivne (*Nihče ni razumel*): »Molčale so, oblačile so se v svilo in vesile nase zlato in dragocenosti« (Kveder 2005b: 43). Glagol *vesiti* ženske razčloveči, saj z oblačili v odnosu nadomeščajo ljubezen. Drugačno pojmovanje ženskosti ponuja roman *Njeno življenje*. Tilda Ribič se oblači zase, čeprav je utrujena, revna in je nihče ne vidi, saj je njen mož zdoma. Pomočnici Leni je Tildino oblačenje nepojmljivo (Kveder 2005a: 54), saj ni del njenega habitusa.

Izpostavimo še perspektivo ženskega odnosa do moških oblačilnih navad. Dekle, ki se mora za finančni obstoj družine poročiti z moškim, ki ga ne ljubi, z odporom najprej opazi »pretencioznost in odišavljenost uglajene obleke«, »škripanje ozkih lakastih čevljev«: moti jo točno to, zaradi česar se je prodala – udobje, bogastvo, navidezna sreča (*Sličice*) (Kveder 2010a: 65). V tej opoziciji so moški označeni kot plitkejši, bolj površinski od žensk. Pretirana skrb in izumetničenost torej nista absolutna atributa, ki bi žensko privlačila, beremo pa tudi, da mestnega dekleta ne zmoti stara obleka, ampak to, da snubec zaudarja po hlevu in potu

(*Iz mirnega kraja*) (Kveder 2010a: 413). Podobno kritične konotacije opazimo pri opisu sezonskih delavcev, katerih oblačilni videzi so podani tako natančno (deskriptivna funkcija), da bi jih zlahka vključili v folklorni ali etnografski prispevek (*Hrvatarji*). Možje se na dopustu v domači vasi prelevijo v »pol gospodo«, a kljub gosposki obleki gospodinjstva ne premorejo brisač, brišejo se v krpe ali v umazano perilo, ponoči se »odevajo z mastnimi umazanimi plahtami« (Kveder 2005b: 350). Sredi 19. stoletja je bilo pranje oblačil redko opravilo. Večja higienska ozaveščenost, ki nastopi v 20. stoletju, se torej odraža prav pri Kvedrovi. Pisateljica obsoja malomarnost, prikrito z oblačili, izpostavlja problematiko sprejemanja gosposkih modnih navad, ki jih ljudje sicer zlahka posvojijo, vendar pozabijo na bistveno lastnost omikanega človeka – higieno. Oblačila se v navedenih primerih pojavljajo v pragmatični funkciji, zadostijo svoji primarni namembnosti, tj. pokrivanju telesa, pisateljica pa z njihovim opisovanjem prikaže socialno sliko zgodovinskega trenutka.

V simbolni funkciji se kot simbolne metonimije za otroke večkrat pojavijo čeveljčki (*Beli čeveljčki*, *Čeveljčki*). V črtici *Beli čeveljčki* je zakonska sreča primerjana z nošenjem belih čevljev, ki niso za vsak dan, ko nosimo običajne čevlje, da se boljših ne naveličamo. Tako vidimo razliko med praznikom in vsakdanom. V zakonu vsakdan ni srečen, a partner razočaranega dekleta je hotel »ob delovnikih praznik« (Kveder 1978: 141), razmerje je izzvenelo, kot se ob prevelikem nošenju obrabijo še tako svečani čevlji.

Kvedrova nam z oblačili predstavi krog žensk, v katerega je sodila sama. Značajsko precej različne študentke (*Študentke*) so okarakterizirane s specifičnimi oblačilnimi videzi (Kveder 2010a: 427). O študentskem življenju v Švici je pisala tudi v sestavku *Iz bernskega študentskega življenja*, v katerem poda t. i. fotografijo trenutka (Kveder 2010b). Z oblačilnimi videzi naslika tri tipe študentk: prve so elegantne, oblečene po modi in jih ostale študentke ne jemljejo kot prave študentke, drugo skupino sestavljajo »Slovanke in Švicarke, ki se marljivo učijo in študirajo. [...] Oblačijo se svojemu stanu primerno, torej preprosto in enostavno«, tretjim pa videz sploh ni pomemben, saj je njihova pozornost usmerjena na študij (Kveder 2010a: 810–811). Prezir do preveč urejenih žensk, ki ne morejo biti hkrati tudi intelektualke, Kvedrova izraža tudi tako, da z estetskim čutom in zelo podrobno pred bralca postavi popolno oblečeno podobo brez humanosti in poštenja. Laž in grda duša sta skriti pod bogato obleko in razkošnim nakitom (*Sličice*, *Težko*). V navedenih primerih gre za deskriptivno funkcijo, ki mestoma prehaja v identifikacijsko, saj pisateljica z izborom oblačil opozori na nosilko in jo označi.

Oblačila so po Kvedrovi sredstva delovanja na surovo maso, barbarski proizvodi človeške civilizacije, nevredni ovoji, ki nekaj plemenitega spreminjajo v banalno (*Študentke*) in na drugi strani ničevu spreminjajo v navidezno nekaj. Okusno oblačenje po finančnih zmožnostih, ki ne zasenči bistvenih vrednot, npr. skrbi za higieno in intelektualnega razvoja, je dobrodošel ženski atribut. Vendar pisateljica podira stereotipe o ženski obsedenosti z oblačili in videzom. Ženska mora po njenem mnenju najprej zadostiti svojim in ne partnerjevim merilom.

2.2 Ivan Cankar

Pri obravnavi kosov oblačil v Cankarjevi prozi ne moremo mimo simbolnega znaka rdeče židane rute. Franckina usoda (*Na klanecu*) je neizpolnjeno hrepenenje po nečem boljšem, ki se ji začne izmikati, ko zeleno ruto dobi sestra Nežka, Francka pa prejme zelen barhantast predpasnik, znak propada žensk na klanecu siromakov. Pisatelj s primerjavo rute in predpasnika namiguje, da Francki v življenju ni namenjeno nič lepega, mehkega, šumečega. Žensko pokrivalo ima torej simbolno funkcijo, ki deloma prestopa v identifikacijsko, saj so se s Franckinim hrepenenjem poistovetile mnoge slovenske ženske.

Pri Cankarju opazimo nasprotje med oblačilnima videzoma dveh tipov ženskih likov: senzualne in otroško krhke ženske, pri čemer imajo oblačila identifikacijsko funkcijo. Za prvi tip je značilna rdeča barva, za drugega pa prosojne, svilene in tanke obleke oz. tančice srebrnih, svetlo-modrih, belih barv. Pri drugem tipu ima opisovanje oblačilnega videza tudi estetsko funkcijo. Se pravi, da poudarja netelesno lepoto, angelski videz, nedolžnost, ki ne vzbuja erotičnega poželenja. Oblačila imajo identifikacijsko funkcijo tudi pri kmečkih dekletih. Ta nosijo pisana oblačila (pogosto zelene in rdeče barve) in vzorce. Zdi se, da so njihova telesa obtežena od silnega truda po okraševanju – estetika oblačil je vsiljiva (*Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast*). Poskusi posnemanja meščanskih ali malomeščanskih oblek niso v funkciji ironije, delujejo nerodno, a pristno, pripovedovalec jih ne zasmehuje (*Pred gostilnico*).

Klobuk je bil pokrivalo gosposkih dam. Siromašnejše inačice gosposkih klobukov pa so pripadale mestnemu ali predmestnemu proletariatu. Različni tipi pokrival imajo identifikacijsko funkcijo, takoj signalizirajo stanovsko pripadnost. Morda se zato klobuk s simbolno funkcijo največkrat pojavlja v sanjskih prividih revnih deklet (*Na klanecu*), pri čemer simbolizira lepše in razkošnejše življenje, ali na glavah gosposkih mestnih dam, ki so moškemu opazovalcu nedosegljive (*Novela doktorja Grudna, Tisti lepi večeri*). Klobuki pa imajo kot del pričakovanega obla-

čilnega videza literarnih likov lahko tudi povsem pragmatično funkcijo in ne identificirajo posameznih osebnostnih ali drugih lastnosti.

Do izumetničenosti in ženske želje po ugajanju je Cankar ironično kritičen v črtici *Nespodobna ljubezen*. Matilda je izrazito nelepa, a »je v nji neka čudna, strašno groteskna želja po lepoti«, za katero misli, da jo lahko pridobi tako, da si na glavo nadene klobuk, ki ga nosijo ženske, kakršna si želi biti sama, a »nikjer se ne razodeva toliko želje po lepoti nego v slabem okusu« (Cankar 1972: 100). Dober okus je predstavljen kot nekaj prirojenega, za mnoge nedosegljivega.

Podobno kot čevljički pri Kvedrovi se pri Cankarju pojavljajo slamniki v istoimenske črtici (*Slamniki*). Njihove oblike, ohranjenost in vrednost simbolno razodevajo socialno razslojenost otrok in njihovih učiteljic, kar opredelimo kot identifikacijsko funkcijo. Slamniki razposajenih, revnejših otrok so razmetani, njihovi lastniki pa uživajo v igri. Gosposki otroci z novejšimi, razkošnejšimi in lepo razvrščenimi slamniki jih nemo opazujejo. Učiteljice imajo pretirano okrašene slamnike bolj skromne kvalitete in izdelave. Pokrivalo pol odrasle sirote, dvanajstletne učiteljice, je pol otroški pol odrasli nacefran in obledel slamnik, ki označuje otroka z dolžnostmi in skrbmi odraslega. Klobuk otroka edince je skrbna mati popolnoma prenovila, ga okrasila z novim svilenim trakom in svežimi šmarnicami ter mu spremenila obliko. Na tleh pa je obležal slamnik s preperelim in umazanim trakom, ki je bil darovan siroti. Pripovedovalec ve, da je usode, ki jih kaže pogled na slamnike, nemogoče združiti.

Od moških oblačil, ki so še izraziteje dodelana od ženskih, se v Cankarjevi prozi največkrat pojavljajo moška pokrivala in vrhnja oblačila. Izrazito simbolno vrednost imajo kravate in čevlji. Opazna je predvsem diferenciacija pri karakterizaciji dveh nasprotnih polov moških literarnih likov – mestne elite in mestnega proletariata. V satirični prozi pa Cankarjev rodoljub, filister in hlapec gojijo enak, tipiziran, oblačilni videz: črn frak, cilinder, tesno, brezhbno zavezano kravato (Perović 2011).

Pojav ali opis določenega kosa oblačil pri Cankarju že vsebuje njegovo idejo. Deskriptivnost prehaja v metaforičnost, enopomenskost v večpomenskost, vizualna percepcija posameznega oblačila odpira poti v globine duševnega ustroja literarnih likov – pripeljejo nas do zelo abstraktnih kategorij, npr. duševnih stanj, ideologij, političnih prepričanj, osebnostnih lastnosti in hib, moralne popačenosti ali vrlin. Oblačila na ciljni predmet (abstraktne pojme) preslikavajo pomenke, značilne za predmetni svet (Perović 2011).

3 Primerjava

Kvedrova je bolj dovzetna za opisovanje ženskih oblačilnih videzov, Cankar pa je z oblačilnimi videzi bolj okarakteriziral moške. Pri Kvedrovi se oblačila pojavijo predvsem v pragmatični in deskriptivni funkciji, in sicer kot označevalci družbenega sloja in stanja duha. Simbolno funkcijo imajo le redko. Pomembna je tudi etnografska natančnost, ki daje dragocen uvid v oblačilno kulturo tedanjega časa. Avtorica problematizira pretirano skrb za obleko, obsoja dame iz visoke družbe, katerih napuh prekrije čut za dobroto, željo po znanju in težnjo po emancipaciji. Z negativno konotacijo je prikazan tudi Cankarjev malomeščanski gospod, čigar habitus ne pogojuje meščanskega oblačilnega videza. Zato je njegov okus vprašljiv. V preozkih in omaščenih salonskih oblekah se smeši – oblačila so v funkciji ironije in satire.

Obe različici slovenskega, pri Kvedrovi bolj evropskega, meščana oz. meščanke sta nedokončno razviti. Nobena različica namreč ne zadosti celostni podobi tega, kar avtorja dojemata kot obliko v vseh pogledih izpopolnjenega posameznika. Kvedrova kot približek ideala ponudi podobo inteligentne urejene ženske, ki z oblačilnim videzom ne izstopa. Mor-da bi v njenih delih pričakovali večje uporništvo, izraženo z oblačenjem, kot ga je gojila tudi sama. Pri Cankarju oblačila in oblačilni videzi prevzemajo mnoge funkcije – pragmatično, simbolno, estetsko, deskriptivno ali identifikacijsko, so v funkciji karikature, z njimi so označeni pripadniki posameznih socialnih skupin, hkrati so označevalci individualizma, osebne in kolektivne identitete.

4 Sklep

Razlike v funkcijah oblačil, ki jih opazimo v obravnavanih besedilih, kažejo, da je njihov pojav le redko naključen, saj imajo vlogo »druge kože« in dopuščajo možnost preobrazbe duševnih, socialnih in telesnih determinant. Zato bi bilo funkcije oblačil vredno raziskati na obsežnejšem naboru slovenske proze. Dani prispevek zaradi omejenega obsega ne prinaša veliko novih ugotovitev. Kljub temu pa je solidno izhodišče za natančnejše raziskovanje pojmov iz semantičnega polja oblačilne kulture, ki slovensko književnost osvetljuje v novi luči in opozarja na širok razpon možnosti njenega raziskovanja.

Viri

- CANKAR, Ivan, 1967: *Zbrano delo 6. Ob smrtni postelji*. Ljubljana: DZS.
--, 1968a: *Zbrano delo 2*. Ljubljana: DZS.
--, 1968b: *Zbrano delo 8*. Ljubljana: DZS.
--, 1969: *Zbrano delo 7. Novela dr. Grudna. Tisti lepi večeri*. Ljubljana: DZS.
--, 1970a: *Zbrano delo 9. Pred gostilnico*. Ljubljana: DZS.
--, 1970b: *Zbrano delo 26. Pisma I*. Ljubljana: DZS.
--, 1971: *Zbrano delo 10. Na klancu*. Ljubljana: DZS.
--, 1972: *Zbrano delo 15. Nespodobna ljubezen*. Ljubljana: DZS.
--, 1975: *Zbrano delo 21. Slamniki*. Ljubljana: DZS.
KVEDER, Zofka, 1978: *Vladka, Mitka, Mirica. Beli čeveljčki*. Ljubljana: MK.
--, 2005a: *Njeno življenje*. Ljubljana: DZS.
--, 2005b: *Zbrano delo 1. Hrvatarji. Nihče ni razumel*. Ljubljana: DZS.
--, 2010a: *Zbrano delo 2. Iz mirnega kraja. Sličice. Študentke. Telegrafistka. Težko*. Ljubljana: DZS.
--, 2010b: *Iz bernskega študentskega življenja*. Ljubljana: DZS.

Literatura

- [Ana, D.], 1904.: *Moda. Domači prijatelj, Vydrov mesečnik* 1/1. 15–16.
BARTHES, Roland, 1990a: *The fashion system*. Berkeley: University of California Press.
--, 1990b: *Retorika Starih, Elementi semiologije*. Ljubljana: Studia humanitatis.
BOURDIEU, Pierre, 2002: *Praktični čut 1*. Ljubljana: Studia humanitatis.
ČEH STEGER, Jožica, 2001: *Metaforika v Cankarjevi kratki pripovedni prozi*. Maribor: Slavistično društvo.
ECO, Umberto, 1979: *A theory of semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
--, 1999: *Šest sprehodov skozi pripovedne gozdove*. Ljubljana: Labirinti.
--, 2005: *O literaturi*. Ljubljana: Učila.
JUVAN, Marko, 2006: *Literarna veda v rekonstrukciji*. Ljubljana: LUD Literatura.
LOTMAN, Jurij Mihajlovič, 2006: *Znotraj mislečih svetov*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
MIHURKO PONIŽ, Katja, 2003: *Drzno drugačna: Zofka Kveder in podoba ženskosti*. Ljubljana: Delta.
OMAHEN, Janko, 1969: *Obiski pri Ivanu Cankarju*. Maribor: Obzorja.
PEROVIČ, Ana, 2001: *Vloga oblačil v izbranih besedilih Cankarjeve proze. Diplomsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta.
--, 2013a: Pokrivala v slovenski književnosti na prelomu iz 19. v 20. stoletje kot del ohranjanja kulturnega spomina. Kristjan Mavri idr. (ur.): *Čas in spomin. Zbornik povzetkov s konference doktorskih študentov*. Ljubljana: ZIFF.
--, 2013b: The role of clothing in the pre-bourgeois ambience of Kersnik's novels. I. Aleksander Kobylarek (ur.): *Journal of Education Culture and Society*. Wrocław: Foundation Pro Scientia Publica.
SNOJ, Vid, 2012: *Nova zaveza in slovenska literatura*. Ljubljana: KUD Logos.
ZADRAVEC, Franc, 1976: *Agonija veljakov v Cankarjevi satirični prozi*. Franc Zadavec (ur.): *V počastitev stoletnice Cankarjevega rojstva*. Maribor: Obzorja.
--, 1980: *Elementi slovenske moderne književnosti*. Murska Sobota: Pomurska Založba.
--, 1991: *Cankarjeva ironija*. Ljubljana: ZIFF.

Nina Ditmajer
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru
nina.ditmajer@gmail.com

Retorične enote v svtopisemskih epistolah skozi zgodovino slovenskega prevajanja

V prispevku so predstavljene retorične enote v Pavlovem Pismu Galačanom. S semantično analizo ugotavljam najznačilnejše retorične enote za posamezen del epistole. Obravnavane retorične enote predstavljam in primerjam v petih slovenskih prevodih *Svetega pisma*: Dalmatinovem (1584), Küzmičevem (1771), Japljevem (1784), Chráskovem (1914) in Slovenskem standardnem prevodu (1996). Dalmatinov prevod se od ostalih najbolj razlikuje v rabi premege poročanja, Japljev in Dalmatinov prevod se na več mestih ujemata, prav tako Küzmičev in Chráskov.

Ključne besede: epistola, retorične enote, Pavlovo Pismo Galačanom, *Sveto pismo*, semantična analiza

This paper presents rhetorical units in Paul's Epistle to the Galatians. I determine the most typical rhetorical units for each part of the Epistle with the help of semantic analysis, present and compare them in five translations of the *Bible* into Slovene: Dalmatin's (1584), Küzmič's (1771), Japelj's (1784), Chráska's (1914) and the Slovene Standard Translation (1996). Dalmatin's translation is different from other translations in a sense of the use of direct speech. Japelj's translation often corresponds with Dalmatin's and Chráska's translation often corresponds with Küzmič's.

Key words: epistle, rhetorical units, Paul's Epistle to the Galatians, the Bible, semantic analysis

1 Uvod

1.1 Svetopisemska epistola

Grška beseda *epistolē* se prvotno nanaša na govorno komunikacijo. V antičnem svetu je pojem *pismo* označeval različne vrste dokumentov. Pavel je prevzel grško-rimski model pisma za krščanske namene, a je v svoja pisma vključeval tudi judovske elemente. Deissmann je začetek 20. stoletja opozoril na dve vrsti pisem: prvo je bilo razumljeno kot običajno, dnevno in priložnostno, drugo, t. i. epistola, pa bolj uradno, umetnostno in literarno obdelano. Epistola je torej neka obširnejša komunikacija, ki je zaradi oddaljenosti naslovnikov morala nadomestiti ustno komunikacijo. Pavlu je pri pisanju pisem pogosto pomagal epistolograf. Ravno tako ga tisti, ki so pismo zanesli skupnosti, niso samo brali, ampak tudi ustno razlagali. Pavlov epistolarij ni naslovljen posameznikom, ampak skupnostim. To je očitno tudi za pisma, ki so najprej naslovljena osebno, npr. Pismo Titu, saj za njimi lahko razumemo širši krog ljudi (O'Brien 1993: 550–553).

1.2 Retorične enote

Besedilo analiziram in mu določam različne retorične enote na jezikoslovni, kompozicijski ravnini jezika, ki je razumljena kot notranja forma besedila znotraj systemsko-funkcijske teorije jezika. Retorični enoti po tej teoriji pripada mesto na nižji semantični ravnini (Cloran 1994; v Bizjak 2005: 92). Na semantični ravnini jezika obstaja hierarhija enot: besedilo, sporočilo in sestavniki sporočilnih enot. Sporočilo je najmanjša semantična enota, kjer se še lahko uresniči žanrska strukturna enota. Je tisto okolje, kjer potekajo pomenske izbire na paradigmatiski osi semantičnega sistema glede na sestavnike sporočilnih enot. Torej glede na entiteto, dogodek in obseg (Cloran 1994, v Bizjak 2005: 93). V besedilu pa obstajajo sestavi določene vrste entitete in usmeritve dogodka, ki so stalni in niso omejeni na eno sporočilno enoto. Ti sestavi, večji od sporočilne enote in manjši od besedila, so retorične enote (Cloran 1994, v Bizjak 2005: 93).

Semantične značilnosti retoričnih enot določamo z opisom slovničnih značilnosti osebka in osebne glagolske oblike v stavku (Bizjak 2011: 379). A. Bizjak (2005: 94–103; 2011: 373–384) pri analizi pridig predstavi štirinajst retoričnih enot. Spodaj navajam vse retorične enote in opozarjam na prisotne oz. odsotne v epistoli. V oklepaju, ki sledi vsaki retorični enoti, navajam najprej osnovni podatek o osebku entiteti, nato pa še značilnosti povedkovega dogodka.

1.2.1 Retorične enote, kjer je časovna perspektiva vedno sedanjost, spreminjajo pa se semantične izbire entitete:

- dejanje (udeleženec; velelni naklon, sedanjik),
- komentar (udeleženec, sonavzoča entiteta; neredno dogajanje, sedanjik, preteklik),
- opazovanje (sonavzoča entiteta; redno dogajanje, sedanjik),
- refleksija (udeleženec; redno dogajanje, sedanjik),
- poročanje (nenavzoča entiteta; neredno dogajanje, sedanjik),
- pojasnilo (nenavzoča entiteta; redno dogajanje, sedanjik),
- posplošitev (rodovna entiteta; redno dogajanje, sedanjik),
- opis (nenavzoča entiteta; redno dogajanje, sedanjik).

1.2.2 Retorične enote, kjer se spreminjajo semantične značilnosti na osi povedkovega dogodka:

- načrt (redno/neredno dogajanje, prihodnjik),
- domneva (entiteta; redno/neredno dogajanje, pogojnost, prihodnjik/sedanjik),
- pripoved (entiteta; neredno/redno dogajanje, preteklik),
- pripoved (s) (entiteta; neredno/redno dogajanje, sedanjik),
- napoved (entiteta; redno/neredno dogajanje, prihodnjik).

1.2.3 Posebej je obravnavano retorično vprašanje (entiteta; vprašalni naklon, sedanjik).

V analiziranem Pismu Galačanom se nahaja večina zgoraj opisanih retoričnih enot, le refleksije in načrta ni. Retorična enota pripoved se od pripovedi v pridigi razlikuje na ravni osebkove entitete, saj je v navedenem pismu prisoten udeleženec, retorična enota komentar pa na ravni povedkovega dogodka, saj to pismo pogosteje kot sedanjik vsebuje preteklik. Epistole se med seboj razlikujejo po namenu pisanja. Zato bi bilo treba raziskati vsako posebej in ji določiti značilne retorične enote.

2 Pavlinska retorika

Po klasični retorični teoriji obstajajo tri glavne vrste retorike, ki so prisotne tudi v Pavlovem korpusu:

- sodno govorništvo: vsebuje obtožbo in obrambo;
- svetovalno-odsvetovalno (politično) govorništvo: vsebuje vidik koristnosti in škode;
- hvalilno-grajalno govorništvo: vsebuje pohvalo in grajo (Hansen 1993: 822).

Pavel je poznal judovsko sodno retoriko, ki je vsebovala naslednje elemente: uvod (*exordium*), pripoved (*narratio*), dokaz (*confirmatio*), zavrnitev (*refutatio*), sklep (*peroratio*) (Winter 1993: 821). V nadaljevanju bom upoštevala Betzovo razvrstitev elementov v pismu Galačanom (1988: 57–68):

- uvodni pozdrav (*praescriptum*),⁴
- uvod (*exordium*),
- pripoved (*narratio*),
- teza (*propositio*),
- dokaz (*probatio*),
- spodbuda (*exortatio*),
- sklep (*peroratio*),
- zaključek epistole (*postscriptum*).

Pavel je literarno zvrst epistole prevzel iz klasičnega grškega sveta, a je vanjo vključil tudi nekatere tipične judovske liturgične elemente, npr. blagoslov in zahvalo. Zelo značilen je pozdrav *milost in mir*, ki zaključuje uvodni pozdrav. Navedena zveza je posebna sinteza že uveljavljenega judovskega in grškega pozdrava: *milost* izhaja iz grškega *haire* ('veseli se') *haris* ('milost'); *mir* pa iz hebrejskega pozdrava *šalom*. Pogosto je dodan pozdrav *pozdravite se s svetim poljubom* (O'Brien 1993: 552).

Pavlov epistolarij obsega 7 avtentičnih pisem (zagotovo jih je napisal Pavel), 6 devteropavlinskih pisem (verjetno so jih napisali njegovi učenci), 7 katoliških pisem ter Pismo Hebrejcem. Vsa pisma ne upoštevajo klasične antične oblike epistole. Zgradba pisma je namreč odvisna od namena pisanja. Če je Pavel napisal pismo skupnosti, da bi pohvalil njihovo vero ali jih še naprej spodbujal, bo imela epistola drugačne elemente, kot če bi Pavel to skupnost grajal. S tega vidika je najbolj retorično dodelano prav Pismo Galačanom.

3 Analiza retoričnih enot v Pismu Galačanom

Retorične enote sem analizirala v Dalmatinovem (D, 1584), Küzmičevem (K, 1771), Japljevem (J, 1784), Chráskovem (C, 1914) in Slovenskem standardnem prevodu (SSP, 1996) *Svetega pisma*.

3.1 Uvodni pozdrav (Gal 1,1–5)

Na začetku uvodnega dela obravnavane epistole najdemo večinoma enodelne neglagolske stavke, kjer Pavel navede pošiljatelja (Pavel), sopošiljatelje (vsi bratje) ter naslovnike pisma (Cerkve v Galatiji):

⁴ *Praescriptum* dejansko vsebuje naslovnika, pošiljatelja in pozdrav. Prevod uvodni pozdrav je uporabljen zato, da se navedeni del loči od uvoda (*exordium*).

Pavel, apostol ne od ljudi in tudi ne po človeku, temveč po Jezusu Kristusu in Bogu Očetu, ki ga je obudil od mrtvih, in vsi bratje, ki so z mano, Cerkvam v Galatiji. (SSP: Gal 1,1–2)⁵

Ta del epistole ni primeren za semantično analizo, saj takšni stavki ne morejo biti sporočilo samo po sebi. Sledi omenjena besedna zveza *Milost vam in mir*, ki ji Pavel naniza štiri podredne stavke:

[K]i je daroval sam sebe za naše grehe, da bi nas iztrgal iz sedanjega pokvarjenega sveta, kakor je hotel naš Bog in Oče, kateremu bodi slava na veke vekov! (SSP: Gal 1,4–5)

3.2 Uvod (Gal 1, 6–11)

Za ta del pisma so v različnih epistolah značilni vsebinski elementi: zahvala, molitev, vrednote, odnos med pošiljateljem in naslovnikom, eshatološki pogled. V tem delu Pisma Galačanom ne najdemo elementa zahvale. Začne se s **komentarjem**, kjer se Pavel obrača k vernikom (naslovnikom pisma):

Čudim se, da se od tistega, ki vas je poklical po Kristusovi milosti, tako hitro obračate k nekemu drugemu evangeliju. (SSP: Gal 1,6)

Slovnične značilnosti komentarja so v tem primeru: raba sedanjika in preteklika v povedkovem dogodku, Pavel (udeleženec) govori v prvi osebi ednine, vernike (sonavzočo entiteto) pa nagovarja z osebnim zamkom in glagolsko obliko v drugi osebi množine.

Na koncu povedi, ki se prične s komentarjem, se dvakrat pojavi tudi **napoved**, kjer je na slovnični ravni uporabljen prihodnjik:

[N]aj bo preklet. (SSP: Gal 1,8; 1,9)

Sledita retorični enoti, ki zaključita uvod. **Retorično vprašanje** se pojavi dvakrat:

Koga si namreč skušam dobiti na svojo stran, ljudi ali Boga? (SSP: Gal 1,10)

Uvod se konča z **domnevo**, kjer sta glagola zapisana v pogojniku:

⁵ Če med prevodi ni bistvenih razlik, zaradi omejenosti s prostorom navajam le zgled iz SSP. Iz istega razloga v članku navajam zgled le ob prvi pojavitvi posamezne retorične enote, na neprvih mestih pa navajam zgolj mesto pojavitve v besedilu.

Ko bi še hotel⁶ ugajati ljudem, ne bi bil Kristusov služabnik. (SSP: Gal 1,10)

3.3 Jedro epistole

3.3.1 Pripoved (Gal 1, 12–14)

Pripoved obsega največji del jedra epistole in predstavlja vse dogajanje, zapisano v pretekliku. Ker Pavel pripoveduje o preteklih dogodkih, ki so se pripetili njemu samemu, je hkrati tudi udeleženec pripovedi. Pripoved uvaja **komentar** (SSP: Gal 1,13). Nato sonavzoča entiteta (verniki) v pripovedi ni več prisotna:

Pozneje sem po treh letih šel v Jeruzalem, da bi se spoznal s Kefom, in pri njem sem ostal petnajst dni. (SSP: Gal 1,18)

Pavel znotraj pripovedi v besedilo vpleta še druge retorične enote. **Premo poročanje**⁷ o preteklem govornem dejanju se pojavi dvakrat. Zanj je značilna nenavzoča entiteta ter raba sedanjika:

Le slišali so: »Tisti, ki nas je nekoč preganjal, zdaj oznanja vero, ki jo je nekoč skušal zatreti.« (SSP: Gal 1,23)

Dalmatin za zapis poročanega govora uporablja podrednje s predmetnim odvisnikom:

Ony fo pak le famuzh bily flifhali, de kateri je nekadaj nas preganjal, ta sdaj to Vero prediguje, katero je poprej preganjal. (D: Gal 1,23)

Küzmič premo poročanje dosledno uvaja z rabo dvopičja:

Nego li csüli fzo: kaj, ki je náfz, praj, preganyao nigda, zdaj nazvifesáva vöro; fteró je nigda opüfcsávao. (K: Gal 1,23)

V besedilu se pojavita še retorični enoti **opis** in **domneva**. Domneva je izražena s pogojnikom:

[M]idva naj bi šla med pogane. (SSP: Gal 2,9)

Opis je prisoten v vrinjenem stavku. Zanj je značilna nenavzočnost osebká ter raba sedanjika:

⁶ Vse odebelitve in podčrtave v zglehéh so delo avtorice prispevka.

⁷ Sopomensko izrazu premo poročanje je rabljen izraz navajanje.

Cerkvam po Judeji, ki so v Kristusu, sem bil osebno nepoznan. (SSP: Gal 1,22)

Domneva je pri Dalmatinu in Japlju izražena s pogojnikom:

*[D]e bi my mej Ajdi, ony pak mej Obréso **predigovali**. (D: Gal 2,9)*

Küzmič in Chráska domnevo uvajata s členkom *naj*:

[N]aj mí med pogane, oni pa med obrizávanye ido. (K: Gal 2,9)

3.3.2 Teza (Gal 2, 15–21)

V tem delu besedila Pavel predstavi štiri teze (Gal 2,19–20). Pripoved ni več v ospredju. Prevladuje kontekstualna perspektiva s **komentarjem**. Pavel najprej v prvi osebi sedanjika množine nagovarja vernike: *mi smo, vemo* (SSP: Gal 2,15–16). Ko našteva teze, pa govori v prvi osebi ednine: *zidam, sem odmrli, sem križan, zdaj živim, ne zametujem* (SSP: Gal 2,18–21).

Odlomek vsebuje tudi retorično enoto **posplošitev**:

[Č]lovek ni opravičen po delih postave. (SSP: Gal 2,16)

Ravno tako pa vsebuje **retorično vprašanje**:

[J]e mar Kristus služabnik greha? (SSP: Gal 2,17)

V Dalmatinovem prevodu je ta retorična enota zapisana kot stavek, s predhodnim delom povezan v posledično priredje:

*Kadar bi pak my, kir yfzhemo fkusi Criftufa pravizhni biti, tudi samy gréshniki snajdeni bily, **taku bi Criftus bil en Slushabnk tiga gréha**. (D: Gal 2,17)*

3.3.3 Dokaz (Gal 3,1–4,31)

V tem delu besedila želi Pavel dokazati prej postavljene teze. Predstavi nam šest argumentov: 1. argument razvidnosti (Gal 3,1–5); 2. Argument Pisma (Gal 3, 6–14); 3. argument običajne človeške prakse (Gal 3,15–18); 4. argument krščanskega izročila (Gal 3,26–4,11); 5. argument prijateljstva (Gal 4,12–20); 6. alegorični argument iz Pisma (Gal 4,21–31).

Vmes je še ekskurz o judovski postavi (3,19–25), na koncu zadnjega argumenta pa povzetek celotnega dela (4,31) (Betz 1988: 61–66).

V tem delu besedila prevladuje **navajanje** iz *Svetega pisma* (Gal 3,6–13; 3,16; 4,6; 4,27; 4,30). Na začetku se Pavel z nizom **retoričnih vprašanj** (Gal 3,1–5) obrača na poslušalce in jih spodbuja k razmišljanju, v **dejanju** pa vernike z uporabo velelnika spodbuja k dejavnosti:

***Spoznajte vendar**, da so Abrahamovi sinovi tisti, ki verujejo.*
(SSP: Gal 3,7)

Retoričnemu vprašanju pogosto sledita retorični enoti **pojasnilo** (gl. spodnji zgled) in **domneva** (Gal 3,19).

Kajti opravičenje bi dejansko izviralo iz postave. (SSP: Gal 3,21)

Pojavita se tudi **komentar** (Gal 4,15) in **navajanje** (Gal 4,22; 4,30). Ko Pavel navaja iz *Svetega pisma*, je v SSP to vedno označeno s poševnim tiskom:⁸

Tako je bilo z Abrahamom, ki je verjel Bogu in mu je bilo to šteto v pravičnost. (SSP: Gal 3,6)

Pri Dalmatinu poševnega tiska ni:

Raunu kakòr je Abraham Bogu veroval, inu tuištu je njemu h'pravici pèrfojenu. (D: Gal 3,6)

Küzmič navajanje označi z dvopičjem, Japelj pa s spremnim stavkom.

Liki je Abraham vürvao Bougi: i notri nyemi je zracsúnano za praviczò.
(K: Gal 3,6)

***[K]akor stoji pisanu:** Abraham je Bogu verjel, inu je bilu njemu h'pravizi perpifsanu.* (J: Gal 3,6)

Včasih dobesedni navedek v vseh prevodih uvaja trpni deležnik na -n glagola pisati: *pisano je*. Pojavita se **pripoved** (Gal 3,8) in **napoved** (Gal 4,19), prvič pa najdemo **opazovanje**. Za slednje je v svetopisemskih tekstih značilna omemba boga:

⁸ V SSP je s poševnim tiskom označen podčrtan tekst v spodnjem zgledu.

Ne obstaja posrednik Boga, Bog pa je eden. (SSP: Gal 3,20)

3.3.4 Spodbuda (Gal 5, 1–6, 10)

V tem delu prevladujeta **komentar** in **dejanje** (Gal 5,1; 5,15–16; 6,2). Za komentar je značilna raba velelnika:

Zato stojte trdno in se ne dajte ponovno vpreči v jarem sužnosti. (SSP: Gal 5,1)

Poleg kontekstualne perspektive je prisotna še spodbujevalna perspektiva z **napovedjo** (Gal 5,10) in **domnevo** (Gal 5,12). Ponovno se pojavi **opazovanje** (Gal 6,7), že drugič tudi **posplošitev**, za katero je značilna rodovna entiteta:

Kar bo človek sejal, bo tudi žetel. (SSP: Gal 6,7)

Ponovno najdemo **retorično vprašanje** (Gal 5,7; 5,11) in **navajanje** (Gal 5,14).

3.3.5 Sklep (6,12–17)

Sklepni del jedrnega dela epistole je v tem primeru del zaključka epistole. Zanj so značilne tri retorične enote: **komentar** (Gal 6,14), **napoved** (Gal 6,16) in **pojasnilo** (Gal 6,13; 6,15).

3.4 Zaključek epistole (6,11–18)

Klasična epistola vsebuje v tem delu uvod v zaključek pisma, medsebojno izmenjavo pozdravov, vabilo za izmenjavo pisem med skupnostmi, avtentifikacijo pisma (*subscripto*) in zaključni pozdrav (*salutatio*). Zaključek Pisma Galačanom se prične s Pavlovo avtentifikacijo:

Poglejte, s kako veliki črkami vam pišem s svojo roko. (SSP: Gal 6,11)

Z vidika semantične analize gre za **dejanje** in **komentar**. Vendar v Chráskovem in Küzmičevem prevodu ni velelnika glagola *pogledati*, temveč je uporabljena enaka oblika posledičnega glagola *videti*:

Vidite, koliko sem vam napisal s svojo roko. (C: Gal 6,11)

Pismo se konča s pozdravom, kjer sta prisotna **napoved** in **komentar**:

*Milost našega Gospoda Jezusa Kristusa bodi z vašim duhom, bratje!
Amen.* (SSP: Gal 6,18)

4 Sklep

S semantično analizo izbrane svetopisemske epistole sem ugotavljala specifične značilnosti Pavlove retorike. Za njegovo pisanje je značilna neposredna komunikacija z naslovniki pisma. Pismo začne s predstavitvijo samega sebe in pozdravom. Uvod se prične z retorično enoto komentar, kar pomeni, da sta v govoru prisotna udeleženec (Pavel) in sonavzoča entiteta (verniki). Za komentar v celotnem pismu je značilno dogajanje v sedanjiku in pretekliku. Za pripoved je značilna pripovedna perspektiva. Posebna značilnost Pavlovega govora je pripovedovanje preteklih dogodkov, ki so se zgodili njemu samemu, zato je Pavel hkrati tudi udeleženec pripovedi. Tako se njegova pripoved bistveno razlikuje od pripovedi v pridigah (Bizjak 2005). V tezi ponovno prevladuje kontekstualna perspektiva, ki je značilna tudi za uvod. Pavel ponovno nagovarja vernike in jim predstavi vsebino (4 teze), o kateri bo na široko razpravljajal v nadaljevanju. Sledi dokaz, kjer prevladuje retorična enota navajanje, ki je pomenila hkrati tudi dokaz. Sicer se ta del epistole prične z nizom retoričnih vprašanj, kar pomeni, da Pavel vernike še vedno aktivno vključuje v svoj govor. Na tovrstna vprašanja odgovarja večinoma s pojasnilom, komentarjem ali navajanjem. V zadnjih treh delih epistole (spodbuda, sklep, zaključek) prevladujeta kontekstualna in spodbujevalna perspektiva. Pavel z uporabo prihodnjika in pogojnika spodbuja vernike k nadaljnjemu udejstvovanju v veri, na koncu pa jih spodbudi še z velelnikom. Na semantični ravni jezika med izbranimi prevodi *Svetega pisma* ni toliko razlik. Do največjih razhajanj je prišlo pri uporabi poročanega govora in navajanju iz *Svetega pisma*, sploh pri Dalmatinu, kjer je prihajalo do razlik tudi v nekaterih drugih retoričnih enotah. Japljev in Dalmatinov prevod sta se na več mestih ujemala, prav tako Küzmičev in Chráskov.

Viri

DALMATIN, Jurij, 1968: *Biblia*. Faksimile. Ljubljana: MK.
KÜZMIČ, Štefan, KÜZMIČ, Mihael, 1999: *Nouvi zákon ali Testamentom gospodna nasega Jezusa Kristusa*. Faksimile. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar.
JAPELJ, Jurij, 1784: *Svetu pismu noviga testamenta*. Labaci: typis Joan. Frid. Eger.
<<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-PS5F82WM/?query=%27keywords%3djurij+japelj%27&pageSize=25>>. Dostop 3. 8. 2013.
CHRÁSKA, Anton, 1914: *Sveto pismo starega in novega zakona*. Ljubljana: Britanska in inozemska svetopisemska družba.

Sveto pismo Stare in Nove zaveze. Slovenski standardni prevod. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 1996.

Sveto pismo na internetu. <www.biblija.net>. Dostop 27. 1. 2014.

Literatura

BETZ, Hans Dieter, 1988: *Der Galaterbrief. Ein Kommentar zum Brief des Apostels Paulus and die Gemeinden in Galatien.* München: Kaiser.

BIZJAK, Aleksandra, 2005: *Pridiga kot žanr.* Ljubljana: SAZU.

– –, 2011: Retorična oblikovanost Japljeve pridige. Marjeta Humar (ur.): *Japljev zbornik.* Kamnik: Občina Kamnik.

HANSEN, G. W., 1993: Rhetorical criticism. Gerald F. Hawthorne idr. (ur.): *Dictionary of Paul and his letters.* Downers Grove (Illinois); Leicester: InterVarsity Press. 822–825.

O' BRIEN, Peter, 1993: Letters, letter forms. Gerald F. Hawthorne idr. (ur.): *Dictionary of Paul and his letters.* Downers Grove (Illinois); Leicester: InterVarsity Press. 550–553.

WINTER, Bruce W., 1993: Rhetoric. Gerald F. Hawthorne idr. (ur.): *Dictionary of Paul and his letters.* Downers Grove (Illinois); Leicester: InterVarsity Press. 820–821.

Cenzura profanosti pri podnaslavljanju

V pričujočem prispevku se ukvarjamo s slovenskimi strategijami za podnaslavljanje profanega (družbeno nesprejemljivega) jezika v filmih. Na podlagi analize desetih filmov v angleškem jeziku, v katerih je pogosto uporabljena profanost, smo ugotovili, da pri podnaslavljanju potencialno nesprejemljivih prvin izvirnika pogosto prihaja do (samo)cenzure, zaradi česar se lahko spremeni gledalčevo dožemanje posameznega filma.

Gljučne besede: cenzura, profanost, podnaslavljanje, filmi

In this paper we deal with Slovene strategies for subtitling profane (socially unacceptable) language in films. Based on the analysis of ten films in English, in which profanity is often used, we determined that (self)censorship occurs frequently when subtitling potentially unacceptable elements of the original. This may change the viewer's perception of a particular film.

Keywords: censorship, profanity, subtitling, films

1 Uvod

Po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* beseda *profan* pomeni 'posvečen' in 'navaden, vsakdanji', v besedni zvezi *profano govorjenje* pa je navedeni besedi dodana razlaga 'nespodobno, neprimerno'. Allan in Burridge pri obravnavi angleške različice besede *profanost* (*profanity*) navajata, da je bil izraz sprva omejen na bogokletstvo, vendar se je kasneje njegov pomen razširil (2007: 76). Pod okrilje izraza *profanost* lahko tako štejemo kletvice, psovke, vulgarizme in vsakršno drugo vrsto izražanja, do katerega v družbi obstajajo zadržki.

Razlogi za družbeno neodobravanje določenega izražanja so različni. Nežmah navaja, da preklinjanje za marsikoga predstavlja »znamenje človeške slabosti«, pri kletvicah pa naj bi po ljudski razlagi šlo za »besede, ki jih uporabljamo, ko nimamo na voljo drugih« (1997: 7; prim. Wajnryb 2005: 241). R. Wajnryb trdi, da lahko na preklinjanje, žaljenje, psovanje ipd. gledamo kot na »simbolično verbalno nasilje« (2005: 194). To pa lahko privede do fizičnega nasilja: »Primeri fizičnih spopadov, ki so jih povzročile kletvice, potrjujejo, da so usta onemela, da so od tod naprej spregovorile pesti oz. orožje« (Nežmah 1997: 81; prim. Hughes 1998: 6; Wajnryb 2005: 143). Umetniška dela, ki vsebujejo profanost, so pogosto kritizirana in podvržena cenzuri (Hughes 1998: 3; Wajnryb 2005: 244). V prispevku bomo ugotavljali, ali je tudi za slovensko podnaslavljanje značilna cenzura, in kakšne so njene posledice.

2 Metodologija

Oprli smo se na koncept, ki ga je K. van Lueven-Zwart oblikovala za analizo književnih prevodov, vendar ga je mogoče uporabiti tudi pri naši analizi. Najprej smo primerjali mikrostrukturno raven (povedi, stavke in fraze) izvornika in prevoda, nato pa ugotavljali, kako so mikrostrukturni premiki⁹ vplivali na makrostrukturno raven oz. na gledalčevo dojetje različnih razsežnosti filma – predvsem na karakterizacijo oseb in na medosebne odnose. K. van Leuven-Zwart (1990: 72–87) premike razvršča v tri osrednje kategorije (modulacije, modifikacije in mutacije) in številne podkategorije. Za našo raziskavo so relevantne le naslednje: izpust, radikalna sprememba pomena, stilistična modulacija elementa registra (slogovno zaznamovana prvina je prevedena nezaznamovano), sintaktično-semantična modifikacija slovničnih kategorij (v prevodu je npr. namesto samostalnika uporabljen zaimek).

Podnaslavljanje je sicer specifična oblika prevajanja in pogosto zahteva določene posege, ki so odvisni »od posameznega besedila, hitrosti govora, števila sočasnih govorcev, montažnih rezov« (Zabukovec 2010). Posamezen podnapis na zaslonu naj ne bi obsegal več kot dve vrstici, dolžina ene vrstice pa ne več kot 35 do 40 znakov s presledki. Dvovrstični podnapis naj ne bi bil prikazan dlje kot 6 sekund, enovrstični ne dlje kot 3,5 sekunde, podnapis z eno samo besedo pa 1,5 sekunde. Med posameznimi podnapisi naj bi bil najmanj 0,25-sekundni premor, podnapis naj bi se pojavil 0,25 sekunde po začetku govornega dejanja, največ 2 sekundi po zaključku govora oz. pred začetkom novega prizora pa izginil zaslona (Karamitroglou 1997).

Zaradi omenjenih prostorsko-časovnih omejitev je pogosto treba krajšati besedilo. Če je mogoče, pa naj bi bilo podnaslovljeno vse, kar je bilo izgovorjeno, tudi t. i. tabu besede (prav tam; prim. Zabukovec 2010). Navedena načela smo upoštevali pri analizi – če so za posege v besedilo obstajali objektivni razlogi, tega nismo obravnavali kot cenzuro. To velja tudi za primere, ko je bila profanost v slovenskih podnapisih izpuščena zaradi izpusta v izvornih podnapisih.

⁹ Premiki so najsplošnejše definirani kot »spremembe, ki se zgodijo oz. se lahko zgodijo pri procesu prevajanja« (Bakker idr. 2009: 269) oz. »vse, kar se zdi novo glede na izvornik ali se ne pojavi, kjer bi lahko pričakovali, da se bo« (Popovič 1970, v Bakker idr. 2009: 271).

3 Analiza korpusa

Analizirali smo deset filmov, ki sodijo v različne žanre (akcijski film, biografski film, drama, komedija, kriminalka, triler) in so izšli pri petih različnih distributerjih. Zasedili smo 142 različnih profanih besed oz. besednih zvez s skupno 1.422 pojavitvami. Profanost je ohranjena v 753 primerih (53,0 %), medtem ko v 669 primerih (47,0 %) nima slovenske ustreznice, pri čemer lahko v 134 primerih govorimo o objektivnih razlogih, v 535 primerih (37,62 % vseh pojavitev) pa smo ugotovili cenzuro. Največji odstotek profanosti je ohranjen v podnapisih filma *The Weather Man* (90,2 %), najmanjši pa v *Primal Fear* (34,4 %). V podnapisih štirih filmov je odstotek ohranjene profanosti obsegal 50 % ali manj.

Tabela: Rezultati analize podnaslavljanja profanosti¹⁰

Analiziran film	Profanost v izvorniku	Profanost ohranjena	Profanost ni ohranjena
<i>25th Hour/ Poslednja noč</i>	202	124 (61,4%)	78 [13] (38,6 %)
<i>A History of Violence/ Sence preteklosti</i>	98	49 (50,0 %)	49 [1] (50,0 %)
<i>Analyze That/ Mafjski blues</i>	168	61 (36,3 %)	107 [20] (63,7 %)
<i>Analyze This/ Analiza pa taka</i>	147	83 (56,5 %)	64 [17] (43,5 %)
<i>Dog Day Afternoon/ Pasje popoldne</i>	117	76 (65,0 %)	41 [10] (35,0 %)
<i>Kiss Kiss Bang Bang/ Cmok cmok bang bang</i>	225	88 (39,1 %)	137 [30] (60,9 %)
<i>Once Upon a Time in America/Bilo je nekoč v Ameriki</i>	118	69 (58,5 %)	49 [3] (41,5 %)
<i>Primal Fear/ Izvirni strah</i>	131	45 (34,4 %)	86 [34] (65,6 %)
<i>The Weather Man/ Vremenar</i>	102	92 (90,2 %)	10 [0] (9,8 %)
<i>Veronica Guerin/ Veronica Guerin</i>	114	66 (57,9 %)	48 [6] (42,1 %)
SKUPAJ	1422	753 (53,0 %)	669 [134] (47,0 %)

Najbolj pogosta strategija za izogibanje profanosti je bil izpust. Kot primer navajamo izjavo *Come on, what is this? A **fucking** funeral? [Daj no, kaj je to? **Jebeni** pogreb?]* iz filma *Analyze That*, ki je podnas-

¹⁰ Pri kategoriji *Profanost ni ohranjena* je najprej navedeno skupno število premikov, nato pa v oglatih oklepajih število premikov iz objektivnih razlogov.

lovljena v *Smo na pogrebu* (30:51–30:53).¹¹ Pogoste so tudi radikalne spremembe pomena, npr. v filmu *Primal Fear* je **Fuck him.** / **Fuck him?** [**Klinc ga gleda.** / **Klinc ga gleda?**] podnaslovljeno v **Klinc ga gleda.** / **Kaj?** (84:50–84:52). Eno od sintaktično-semantičnih modifikacij zasledimo v filmu *Once Upon a Time in America*, kjer je *You're some bunch of shtunks.* / *He's the shtunk.* [*Ste pa res ušivci.* / *On je ušivec.*] podnaslovljeno v *Ste pa res ušivci.* / *Kar njemu povej.* (97:58–98:01). Stilistično modulacijo elementa registra zasledimo npr. v filmu *Analyze This*: vzklik **Shut the fuck up!** je v razmiku manj kot dveh minut pri istem govorcu in naslovniku najprej preveden v *Utihni!* (6:29–6:30), nato pa v *Zapri gobec!* (8:15–8:16). Tudi v filmu *A History of Violence* je vprašanje *How do you fuck that up?* sprva podnaslovljeno slogovno zaznamovano v *Kako si lahko zajebal?* (81:37–81:38), le štiri sekunde kasneje pa nevtralno v *Kako ti je to uspelo?!* (81:41–81:42), čeprav sta govorec in naslovnik ista. Pogosto lahko torej govorimo o nekonsistentni prevajalski strategiji oz. o pomanjkanju strategije.

4 Posledice cenzure profanosti

Z naslednjimi primeri ponazarjamo posledice, ki jih lahko povzroči cenzura profanosti.

Primer 1: *A History of Violence*

So, your old man's / some kind of tough guy, huh? // What's he think of his wimp son? // You think he'd take this shit? / You think he'd make jokes? // Go on, bitch. / Say something funny. // [...] Shut up, skank. // Uh-oh. He's gettin' mad. // [...] Yeah, puss. Run away. // Goddamn, I bet your daddy / would be real ashamed by you. // Go ahead, bitch. / Say something funny.

[Tvoj stari je nekakšen silak, ne? // Kaj pa misli o meščastem sinu? / Bi on požrl ta drek, bi duhovičil? // No, povej kaj smešnega, pizdun. // [...] Utihni, kuzla. // Joj, jezen postaja. // [...] Ja, pičkica, kar zbeži. // Hudiča, atek bi se te sramoval. // No, pizdun, povej kaj smešnega.]

Tvoj stari / je pravi silak, kaj? // Kaj pravi na meščastega sina? / Bi prenašal tvoje duhovičenje? // Povej kaj duhovitega. // [...] Tih, kuzla.

¹¹ V celotnem prispevku so med izvirnimi in slovenskimi podnapisi v oglasih oklepajih navedeni naši prevodni predlogi, pri katerih so upoštewane časovno-prostorske omejitve. Ena poševnica označuje mejo med vrsticami, dve pa označujeta mejo med posameznimi podnapisi. V okroglih oklepajih je navedeno, kdaj se napis v filmu pojavi.

// O, joj. Razjezil se bo. // [...] Ti, kar stisni rep med noge. // Tvoj oče bi se te sramoval. // Povej kaj duhovitega[.] (46:24–47:01)

Z zgornjimi besedami Bobby Singer razžali sošolca Jacka Stalla, slednji pa odgovori s fizičnim nasiljem. Ker pa sta v podnapisih ohranjena le dva od sedmih primerov profanosti, utegne biti tovrsten odziv za slovenske gledalce manj razumljiv.

Primer 2: *Primal Fear*

*Quit crying! I can't understand / a **goddamn** word you're saying. // You little **sissy**! You make me sick! // Look here. Who the **fuck** are you? // [...] This is my cell! Who the **fuck** are you? // I got you now. You're the lawyer. // [...] My, my, you sure **fucked** / this one **up**, counsellor. // [...] I ought to give you / a beating on principle. Look at me. // You pull that tough-guy **shit** on Aaron / again, I'll kick your **fucking ass** to Sunday! // [...] Aaron couldn't kick his own **ass**. // [...] **Jesus Christ**, he can't handle anything. // He sure as **shit** couldn't handle / all that preacher's blood. // [...] Ran off and got himself caught, / the stupid little **shit**.*

*[Nehaj se cmeriti! / Ene **preklete** besede ne razumem. // Ti **mevža**! Na bruhanje mi greš! // Sem poglej. Kdo za **hudiča** si? // [...] To je moja celica! Kdo za **hudiča** si? // Že vem. Odvetnik si. // [...] To si pa res **zajebal**, odvetnik. // [...] Iz principa bi te moral nabutati. / Poglej me. // Če se boš tako **klinčevo** znašal nad / Aaronom, te bom brnil v **jebeno rit**! // [...] Aaron še sebe ne zna brniti v **rit**. // [...] **Kristus**, ničemur ni kos. // **Hudiča**, še krvi ni spral s sebe. // [...] Zbežal je in se pustil ujeti, / **usranec** butasti.]*

*Nehaj se cmeriti! / Niti besede ne razumem. // **Mevža**! Gnusiš se mi! // Sem poglej. Kdo sploh si? // [...] To je moja celica! Kdo, **hudiča**, si? // Že vem. Odvetnik. // [...] Zafrknil si se, / odvetniček. // [...] Moral bi te pretepti, / da boš vedel. Poglej me. // Če se boš še kdaj znesel nad / Aaronom, se pazi! // [...] Aaron ne zmore ničesar sam. // [...] Ničemur ni kos. // Niti krvi ni znal sprati s sebe. // [...] Zbežal je in se pustil ujeti, / **revše** neumno. (70:43–72:03)*

Gledalec naj bi verjel, da ima osrednji antagonist razcepljeno osebnost. Glavna razlika med Aaronom in njegovim *alter egom* je ravno v načinu izražanja: medtem ko je prvi zadržan in vedno spoštljiv do sogovornikov, je Roy samozavesten, nespoštljiv in se pogosto poslužuje profanosti. Kot je razvidno iz zgoraj navedenega primera, kjer so ohranjeni

ni le trije od izvorno dvanajstih primerov profanosti, so omenjene razlike med osebnostnima v slovenski različici filma precej izničene.

Primer 3: *25th Hour*

*They threw him out / the **fucking** window. // [...] Poor little guy. / **Jesus**, I think he broke his hip. // Whoa, **shit!** // **Fuck**. He's got / a lot of bite left in him, huh? [...] They used him like a **fucking** ashtray. / Bunch of **assholes**.*

*[Vrgli so ga skozi **preklete** okno. // [...] Ubožec. **Kristus**, mislim, / da si je zlomil kolk. // **Sranje! Pizda!** Ugrizniti pa še zna. // [...] **Hudiča**, imeli so ga za pepelnik. / Sami **kreteni**.]*

*Vrgli so ga skozi okno. // [...] Ubožec. Mislim, / da ima zlomljen kolk. // Ampak grizel bi še. // [...] Na njem so ugašali cigarete. / Kakšni **prasci!** (01:01–01:31)*

Navedeni diskurz, pri katerem je v podnapisih ohranjen le eden od izvorno šestih primerov profanosti, je vzet z začetka dogajanja, ko gledalec spozna preprodajalca droge Montyja Brogana. Ta protagonist se v izvorniku pogosto poslužuje profanosti, zaradi pogoste cenzure v podnapisih pa se spremeni njegov značaj. In sicer deluje bolj kultivirano, manj vzkipljivo ipd.

Primer 4: *Analyze That*

*Are you **fucking** kidding me? // [...] We're gonna back / these **fuckers** out of here. // What the **fuck?** // [...] They're lifting the **fucking** truck! // **Son of a bitch!** // [...] You have got to be **fucking** kidding me!*

*[Ne me **jebat!** [...] Te **pizdune** bomo zrinili ven. // Kaj za **hudiča?** // [...] Dvigujejo **kurčev** tovornjak! // **Pesjan!** // [...] Ne me **jebat!**]*

To ni res! // [...] Dvigujejo kamion! // [...] To ni res! (73:52–74:48)

Profanost, ki jo policijski poveljnik uporabi v odzivu na poskus ropa, je v podnapisih dosledno cenzurirana, pri čemer so trije od šestih podnapisov v celoti izpuščeni, kar utegne zmotiti gledalca, ki vidi oz. sliši govor, ne pa tudi podnapisov.

5 Sklep

Ugotovili smo, da je pri podnaslavljanju profanosti pogosto prisotna cenzura. D. Zabukovec, ki je dolgo vodila oddelek za prevajanje in lektoriranje na Televiziji Slovenija, navaja, da prevajalcev ne spodbujajo k ohranjanju vsake nespodobne besede, saj naj bila nizka raven jezika za gledalce moteča (Fekonja 2012: 37). Na podlagi pravkar navedenega lahko sklepamo, da prevajalci pri izboru strategij pogosto niso povsem avtonomni. Za slovenski prostor je namreč tradicionalno značilno nasprotovanje uporabi profanosti v pisnem diskurzu (Nežmah 1997: 5, 21–27) in očitno je »čistost jezika« (Hladnik 1983: 61) pričakovana tudi v podnapisih.

Kot smo ponazorili, pa lahko posledično slovenski gledalci nekatere prvine filmov dojemajo drugače kot gledalci v izvirni kulturi. Rezultati naše raziskave so zato lahko v pomoč pri odločanju za strategije pri podnaslavljanju profanosti, prav tako pa lahko predstavljajo izhodišče za nadaljnje raziskave zadevne problematike. V okviru slednjih bi bilo smiselno opraviti tudi raziskovalne pogovore s prevajalci, uredniki in drugimi nosilci odločanja v medijskih hišah.

Viri¹²

- Analiza pa taka*. Režija: Harold Ramis. 1999. Ljubljana: Con film, 2006. DVD.
Bilo je nekoč v Ameriki. Režija: Sergio Leone. 1984. Ljubljana: JA-MI, 2003. DVD.
Cmok cmok, bang bang. Režija: Shane Black. 2005. Ljubljana: JA-MI, 2006. DVD.
Izvirni strah. Režija: Gregory Hoblit. 1996. Ljubljana: Blitz film, 2007. DVD.
Mafjski blues. Režija: Harold Ramis. 2002. Ljubljana: Art vidis, 2003. DVD.
Pasje popoldne. Režija: Sidney Lumet. 1975. Ljubljana: JA-MI, 2006. DVD.
Poslednja noč. Režija: Spike Lee. 2002. Zagreb: Continental film, 2003. DVD.
Sence preteklosti. Režija: David Cronenberg. 2005. Ljubljana: JA-MI, 2006. DVD.
Veronica Guerin. Režija: Joel Schumacher. 2003. Ljubljana: CON-FILM, 2004. DVD.
Vrememar. Režija: Gore Verbinski. 2005. Ljubljana: Karantanja cinemas, 2006. DVD.

Literatura

- ALAN, Keith, BURRIDGE, Kate, 2007: *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAKKER, Matthijs idr., 2009: Shifts. Mona Baker, Gabriela Saldanha (ur.): *Routledge Encyclopedia of Translation Studies (2nd Edition)*. London, New York: Routledge. 269–274.
- FEKONJA, Katarina, 2010: *Trainspotting: primerjava prevodov preklinjanja v literarnem delu in filmskih podnapisih. Diplomsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta.
- HLADNIK, Miran, 1983: *Trivialna literatura*. Ljubljana: DZS.
- HUGHES, Geoffrey, 1998: *Swearing: A Social History of Foul Language, Oaths and Profanity in English*. London: Penguin.
- KARAMITROGLOU, Fotios, 1997: A Proposed Set of Subtitling Standards in Europe. <http://www.sub2learn.ie/downloads/karamitroglou_fotiosa_proposed_set_of_subtitling_standards_in_europe.pdf>. Dostop 16. decembra 2013.
- NEŽMAH, Bernard, 1997: *Kletvice in psovke*. Ljubljana: Nova revija.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. <<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>>. Dostop 16. decembra 2013.
- VAN LEUVEN-ZWART, Kitty, 1990: Translation and Original: Similarities and Dissimilarities II. *Target* 2/1. 69–95.
- WAJNRYB, Ruth, 2005: *Expletive Deleted: A Good look at Bad Language*. New York: Free Press.
- ZABUKOVEC, Dušanka, 2010: Na istem bregu. <<http://www.lektorsko-drustvo.si/predavanja/na-istem-bregu>>. Dostop 17. decembra 2013.

¹² Pri večini filmov nismo zasledili podatka o prevajalcu. Zaradi kritične narave prispevka tudi imen znanih prevajalcev ne želimo izpostavljati.

Jezikovni konflikt med rojenimi govorci slovenščine in priseljenci iz Bosne in Hercegovine, Črne gore, Hrvaške in Srbije v Sloveniji

V prispevku je predstavljen jezikovni konflikt med rojenimi govorci slovenščine in priseljenci iz Bosne in Hercegovine, Črne Gore, Hrvaške in Srbije v Sloveniji. S pomočjo anonimnih vprašalnikov so rojeni govorci slovenščine spregovorili o neslovenskem govorjenju v javnosti in motečih elementih v slovenščini izpostavljenih priseljencev, ki so, prav tako s pomočjo anonimne ankete, opozorili na težave pri učenju/usvajanju slovenščine, rabi njihove materinščine v javnosti, odnosu slovenskih ustanov do tujcev in na nestrpnost.

Gljučne besede: večjezikovna skupnost, jezikovni konflikt, južna slavistika

This article presents a language conflict between the native speakers of Slovene and the immigrants from Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Croatia and Serbia Slovenia. We used anonymous questionnaires for this research. The native speakers of Slovene talked about non-Slovene speaking in public and disturbing elements in Slovene, spoken by these immigrants. The immigrants have pointed out the difficulty of learning/acquisition of Slovene, the use of their mother tongue in public, the attitude of Slovene institutions to foreigners and intolerance.

Key words: plurilingual community, language conflict, south slavistics

1 Uvod

1.1 Predstavitev za raziskavo relevantne jezikovne in družbene situacije

Učenje prvega oz. maternega jezika se začne že takoj po rojstvu, najpogosteje v družini, pravil knjižnega jezika pa se otrok nauči v šoli. V materinščini se je najlažje izražati, razmišljati in čustvovati. Pomembna je za človekov osebni razvoj in razvoj narodne zavesti. Materni jezik večinskega prebivalstva, ki je hkrati eden od uradnih jezikov države, je za priseljence tuji jezik, ki se ga morajo naučiti oz. ga usvojiti.¹³ Slovenščina je (poleg italijanščine in madžarščine kot jezikov narodnih manjšin) uradni in državni jezik v Republiki Sloveniji, kar predpisuje tudi 11. člen Ustave Republike Slovenije. Krivic (2004) pojasnjuje, da določba zadeva le uradne državne institucije, pri čemer raba drugih jezikov ni prepovedana, toda govorec s tem tvega nerazumevanje z druge strani. Isti avtor še

¹³ Učenje je vnaprej organiziran proces, ki sledi konkretnim učnim načrtom in ima določene cilje in vsebine (sistematično se največkrat učijo tudi tuji jeziki), medtem ko se usvajanje odvija nenačrtovano v naravnem okolju (Susič 1993).

pojasnjuje, da je treba upoštevati 61. člen navedene ustave, ki določa, da ima vsakdo pravico do negovanja in izražanja svoje kulture ter uporabe svojega jezika in pisave.

Po podatkih zadnjega popisa prebivalstva (SURS 2002) je slovenščina materni jezik 87,7 % prebivalcev Slovenije. Glede na odstotek govorcev prevladujočega jezika se Slovenija znotraj EU, pa tudi širše, uvršča med jezikovno razmeroma homogene države. 86 % tujcev v Sloveniji prihaja iz republik nekdanje Jugoslavije.¹⁴ V Tabeli 1 navajam podatke o številu priseljencev iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Srbije ter Črne gore (SURS 2012) in število rojenih govorcev hrvaščine, bosanščine, srbsčine, črnogorščine in srbohrvaščine, priseljenih v Slovenijo, ter njihov odstotek glede na celotno prebivalstvo iz že omenjenega zadnjega popisa prebivalstva.¹⁵

Tabela 1¹⁶

Narodnost	Št. Državljanov	Prvi jezik	Št. govorcev	Odstotek glede na št. prebivalcev
Slovinci	1 969 941	slovenščina	1 723 434	87,7 %
Hrvati	7 966	hrvaščina	54 079	2,8 %
Bosanci	39 255	bosanščina	31 499	1,6 %
Srbi	7 317	srbsčina	31 329	1,6 %
Črnogorci	655	črnogorščina	462	/ ¹⁷
	/	srbohrvaščina	36 225	1,8 %

1.2 Raziskovalna vprašanja in metode dela

Namen raziskave je bil od rojenih govorcev slovenščine izvedeti, ali jih moti neslovensko govorjenje v javnosti. Če jih moti, so morali navesti zanje moteče elemente v slovenščini, ki jo govorijo priseljenci iz Bosne in Hercegovine, Črne Gore, Hrvaške in Srbije. Povedati so morali, kako bi ocenili svoje znanje hrvaščine in srbsčine, ter kaj menijo o prenosu jezika in kulture na potomce navedenih priseljencev.

Od priseljencev z bivšega srbohrvaškega jezikovnega področja sem hotela izvedeti, kaj jim (je) pri učenju slovenščine povzroča (-lo) največ težav, v katerem jeziku govorijo s Slovenci, kakšen odnos so do

¹⁴ V raziskavo so zajete le države, kjer se je (pretežno) govorila srbohrvaščina, oz. kjer so danes uradni novonastali jeziki (hrvaščina, srbsčina, bosanščina, črnogorščina).

¹⁵ Novejši podatki žal ne obstajajo.

¹⁶ Kot je razvidno iz spodnje tabele, se število državljanov ne ujema vedno s številom govorcev določenega prvega jezika. Več o tem kompleksnem problemu pojasnujem v (Zavašnik 2013). Ravno tako pa v zvezi s tem problemom trenutno opravljam raziskave s pomočjo intervjujev.

¹⁷ Pri popisu prebivalstva odstotek govorcev črnogorščine glede na št. prebivalcev ni bil naveden. Predvidevam, da zaradi izjemno majhnega števila teh govorcev.

njih imele slovenske ustanove, kako ocenjujejo svoje znanje slovenščine in znanje hrvaščine oz. srbsčine pri Slovencih. Raziskava je potekala s pomočjo anonimnih spletnih vprašalnikov za vsako skupino posebej (gl. prilogi).

Le polovica sodelujočih rojenih govorcev slovenščine (166: 39 % moških in 61 % žensk) je vprašalnik izpolnila do konca. Vzorec priseljencev je bil precej manjši (63) in je obsegal 85 % moških in 15 % žensk. Med njihovimi odgovori so bili dodatni komentarji le pri eni točki (gl. 2.3), za razliko od rojenih govorcev slovenščine, ki so se, predvidevam da zaradi anonimnosti, pri izpolnjevanju vprašalnika v komentarjih zelo razpisali. Ravno tako niso vsi priseljenci odgovorili na vprašanja, pri katerih je bilo treba izraziti mnenje ali navesti podatke, kot so materni jezik ali država, iz katere prihajajo.

Ker pri obeh vprašalnikih večino predstavljajo anketiranci, stari od 21 do 40 let, starostna skupina, ki jim je na spletu objavljena anketa verjetno najbolj dostopna, rezultati raziskave niso povsem objektivni oz. ne morejo veljati za celotno populacijo. Objektivnost kazi tudi dejstvo, da izpraševanci, ki so podajali najbolj (ne)strpna mnenja, ankete največkrat niso izpolnili do konca. V tabelah 2–4 v odstotkih navajam ostale demografske podatke, potrebne pri raziskavi.

Velja omeniti, da so rojeni govorci slovenščine imeli fakultativno možnost navesti versko pripadnost. Navedlo jo je 80 anketirancev, med katerimi se jih je 57 opredelilo za katolike. Rezultati raziskave kažejo, da katoliška verska pripadnost ni zagotovilo za strpnost. Prav katoliki so namreč najpogosteje obkljukali nestrpna mnenja oz. zabeležili nestrpne komentarje. Zaradi omejenosti s prostorom bodo v nadaljevanju predstavljene le najpomembnejše ugotovitve.

Tabela 2: Starostna struktura anketirancev

Starost	Rojeni govorci slovenščine	Priseljenci
do 20 let	5 %	/
21–40 let	73 %	79 %
41–60 let	19 %	18 %
več kot 60 let	3 %	3 %

Tabela 3: Izobrazbena struktura anketirancev

Stopnja izobrazbe	Rojeni govorce slovenščine	Priseljenci
osnovna šola	5 %	/
poklicna šola	3 %	3 %
srednja šola	28 %	46 %
višja strokovna šola	14 %	3 %
visoka strokovna šola	6 %	3 %
univerzitetna diploma	38 %	18 %
magisterij ¹⁸	4 %	8 %
doktorat	2 %	3 %

Tabela 4: Država izvora in prvi jezik anketirancev

Država ¹⁹	Odstotek anketirancev	Prvi jezik ²⁰	Odstotek anketirancev
Hrvaška	5 %	hrvaščina	5 %
BiH	16 %	bosansščina	9 %
Srbija	8 %	srbsščina	18 %
Črna Gora	3 %	črnogorščina	3 %

2. Rezultati raziskave

2.1 Pri vprašanju rabe slovenščine kot maternega jezika večine državljanov Slovenije in tujih jezikov 39 % rojenih govorcev slovenščine sicer ne moti, če priseljenci med seboj govorijo v svojem maternem jeziku, če z njimi govorijo slovensko. 34 % jih meni, da ima vsak pravico govoriti v svojem jeziku, 11 % jih pravi, naj v svojem jeziku govorijo doma, 3 %, da je uradni in z zakonom predpisan jezik v Sloveniji slovenščina. 2 % pa meni, da jih uporaba maternega jezika pri priseljencih moti, pri čemer kot razlog navajajo trditev, da se v Sloveniji govori slovensko.

Nekateri slovenski anketiranci niso pomislili, da je učenje jezika dolgotrajen proces, kjer ne gre brez napak, in kjer pomembno vlogo igra tudi talent. Postavlja se vprašanje, zakaj so Slovenci strpni do neslovenskega govorjenja med štirimi stenami. Nekateri rojeni govorce slovenščine navajajo tudi, da jih govorjenje tujih jezikov v javnosti sicer ne moti, a bi morali priseljenci, ki delajo z ljudmi (npr. prodajalci, referenti, gostinci) znati oz. se vsaj truditi govoriti slovensko.

Rojene govorce slovenščine od tujih jezikov, rabljenih v javnosti, najbolj motijo hrvaščina, bosansščina, srbsščina, srbohrvaščina.²¹ Navedene

¹⁸ Glede na spremembo visokošolskih študijskih programov in nazivov po končanem študiju je možno, da so magistrsko stopnjo izobrazbe izbrali tudi magistri po bolonjskem študijskem programu.

¹⁹ Na vprašanje o državi izvora in prvem jeziku je odgovorilo manj kot polovica anketirancev.

²⁰ Predpostavljam, da srbohrvaščine kot materni jezik ni navedel nihče, ker je bila večina anketirancev starih do največ 40 let.

²¹ Govorce slovenščine niso seznanjeni z jezikovno politiko bivšega srbohrvaškega govornega področja, zato jim poimenovanje danih jezikov povzroča težave.

jezike slabšalno poimenujejo balkanski, čefurski ali južnjaški jeziki. Albanščina, angleščina in nemščina motijo zelo majhen odstotek anketirancev. Tisti, ki so kot moteče navedli jezike bivšega srbohrvaškega govornega prostora, utemljujejo, da jih sam jezik ne moti toliko kot obnašanje njegovih govorcev. Se pravi, da navedene jezike povezujejo s stereotipi o njihovih rojenih govoricah (npr. agresivnost, aroganca, neizobraženost, nasilnost, kriminal). Menijo, da se izpostavljeni priseljenci niti ne potrudijo naučiti slovenščine. Zanimiv je komentar, da bi priseljenci morali govoriti slovensko, tako kot moramo mi govoriti »po njihovo«, ko obiščemo katero od držav bivšega srbohrvaškega govornega področja.²²

2.2 Od priseljencev z bivšega srbohrvaškega govornega področja v Sloveniji od rojstva živi 21 % vprašanih, ostali pa so tukaj od 2 do 10 let. Kot razloga za prihod so najpogosteje navedli delo in študij. 35 % se jih je slovenščine naučilo od prijateljev, 29 % od sodelavcev, 24 % pa na organiziranem tečaju slovenskega jezika. 40 % jih trdi, da se slovenščine še vedno niso naučili, 13 % pa se je ni nikoli niti začelo. Samo 5 % jih s slovenščino nima težav. 42 % vprašanih pravi, da so zanje težka vsa slovnična poglavja (predvsem oblikoslovje in skladnja, saj je pri učenju najpomembnejše medsebojno sporazumevanje; kako se kaj izgovarja ali pravilno napiše – predvsem postavljanje ločil – pa za večino pri učenju sprva ni pomembno). 29 % anketiranih je navedlo, da jim največ težav povzroča dvojina, 18 % pa, da imajo težave predvsem z razlikovanjem med knjižnim zbornim in pogovornim jezikom ter narečji.

Za 39 % govorcev slovenščine je najbolj moteče ravno mešanje slovenskega pogovornega jezika, žargona in narečja s hrvaškim oz. srbskim besediščem, za 38 % pa je moteča zgolj zamenjava slovenskih besed s tistimi iz hrvaščine oz. srbščine. 24 % jih moti napačna uporaba dvojine. Torej je tisto, kar navedenim priseljencem pri učenju slovenščine povzroča največ težav, in pri čemer verjetno delajo največ napak, za rojene govorce slovenščine najbolj moteče.

2.3 Pri samooceni znanja slovenščine med izpostavljenimi priseljenci sta se pokazala dva ekstrema: 21 % jih ocenjuje, da slovenščino odlično razumejo, govorijo in pišejo (večina jih v Sloveniji živi dlje časa ali že od rojstva), 15 % pa jih tega jezika ne razume, ne zna govoriti in pisati.

Znanje hrvaščine oz. srbščine pri Slovencih je na lestvici od 1 (odlično) do 8 (zelo slabo) največ (15 %) priseljencev ocenilo z 8, sledita 7 in 5, kar je v nasprotju s splošnim prepričanjem slovenskih govorcev o znanju navedenih jezikov. Velja izpostaviti podatek, da 3 % anketiranih

²² Pri povzemanju mnenj in ostalih lastnih odgovorov vprašanih odstotkov nisem računala.

priseljencev kot na splošno edini komentar v celotni anketi navaja, da bi se Slovenci morali najprej dobro naučiti slovenščine. Ker ne poznajo (vseh) pravil svoje materinščine, namreč niso kompetentni za ocenjevanje drugih. Priseljenci so kritični tudi do slovenskih javnih ustanov: 15 % jih meni, da bi zaposleni v državnih ustanovah, še posebej na Uradu za tujce, morali znati govoriti vsaj en svetovni jezik. Tabela 5 prikazuje samooce-
no znanja hrvaščine in srbščine pri rojenih govorcih slovenščine.

Tabela 5

	Hrvaščina	Srbščina
Odlično razumem, govorim in pišem	15 %	11 %
Razumem, govorim in ne znam pisati	23 %	14 %
Razumem, slabo govorim in ne znam pisati	30 %	30 %
Razumem, ne znam govoriti in pisati	11 %	17 %
Slabo razumem, ne znam govoriti in pisati	8 %	14 %
Ne razumem, ne znam govoriti in pisati	4 %	5 %

32 % rojenim govorcem slovenščine se zdi, da poznajo razlike med hrvaščino in srbščino, 30 % jih teh razlik sploh ne pozna, za 18 % pa so razlike med navedenima jezikoma očitne. Vprašani najpogosteje navajajo, da so se jezikov naučili na morju (od tod verjetno višji odstotki pri dobrem znanju hrvaščine), starejše generacije v okviru obveznega predmeta v osnovni šoli in pri služenju obveznega vojaškega roka v JLA. Nadalje so se hrvaščine oz. srbščine naučili iz televizijskih programov, glasbe in s stiki z rojenimi govorcji. Če izvzamem 6 študentov južne slavicistike, je le 1 oseba obiskovala organiziran tečaj hrvaščine, nekaj pa se jih je jezika naučilo samostojno (načina niso navedli). Nekaj anketirancev je menilo, da bi moral vprašalnik vsebovati tudi odgovor, da zna anketiraneec vsakega jezika malo.²³

Zapisovanje imen in priimkov ni tako problematično. Samo 10 % priseljencev namreč opazi, da Slovenci é zamenjujejo s č, medtem ko 6 % rojenih govorcev slovenščine meni, da je treba zamenjati črki é in đ. Obenem rojeni govorcji slovenščine opozarjajo na različne zapise istega imena oz. priimka (npr. *Đorđević*, *Djordjevič*, *Dordević*), kar jim povzroča tež-

²³ Slovenski govorcji pogosto rešitev za slabo znanje oz. neznanje hrvaščine in srbščine najdejo v srbohrvaščini, ki postane pojem za jezik brez pravil in ime za hrvaško-srbsko-bosanski esperanto s pretežno količino slovenščine.

ve, saj ne poznajo fonetičnih pravil navedenih jezikov. 6 % rojenih govorcev slovenščine tudi predlaga, naj priseljenci svojim otrokom dajo bolj slovenska imena.

2.4 Predstavitev rezultatov raziskave zaključujem z odgovori na vprašanje, ali rojene govorce slovenščine moti, da izpostavljeni priseljenci oz. njihovi potomci svoje otroke učijo svoje materinščine in jih seznanjajo s svojo kulturo. 29 % jih meni, da ima vsakdo pravico svoje otroke vzgajati kot želi, 28 % jih misli, da morajo otroci znati svojo materinščino oz. materni jezik svojih staršev, 20 % pa jih trdi, da so otroci, ki znajo več, v prednosti.

Če povzamem komentarje anketirancev na koncu odgovorov, jih veliko dodaja, da je lepo, če otroci znajo materinščino svojih staršev, vendar morajo znati tudi jezik države, kjer živijo. Prav tako bi jih starši morali naučiti, kje je primerno uporabljati materinščino, in kje ne. Naveden je bil tudi komentar, da lahko starši otroke doma naučijo, karkoli želijo.

3 Sklep

Če povzamem glavne ugotovitve, rojene govorce slovenščine pri priseljencih iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Srbije in Črne gore moti slabo znanje slovenščine in raba njihovih maternih jezikov v javnosti. Hrvaščino, bosanščino, srbščino in srbohrvaščino navajajo tudi kot tuje jezike, katerih raba jih na ozemlju Slovenije najbolj moti. Izpostavljeni priseljenci pa ravno tako opažajo neznanje njihovih maternih jezikov in slovenščine same pri Slovencih. Številni odgovori (npr. nestrpnost v slovenskih javnih ustanovah pri priseljencih, izpostavljanje neprimerne obnašanja priseljencev pri Slovencih) kažejo na obojestransko nestrpnost, ki ni vezana le na jezike.

Ker priseljenci k odgovorom, razen že izpostavljene opazke o neznanju slovenščine pri Slovencih, niso pripisali nobenega komentarja, bodo v prihodnosti z njimi opravljene posamezni intervjuji. Prav tako ne moremo mimo dejstva, da so priseljenci izpostavili neznanje slovenščine pri rojenih govorcih slovenščine, kar je, tako kot odnos govorcev slovenščine do njihove materinščine, vredno nadaljnjega raziskovanja.

Literatura

- ČOK, Lucija, 2005: Posameznik in jezik v medkulturnem in jezikovnem stiku. *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: ZRS, Annales. 23–34.
- GOMBOC, Simona, 2009: Zmanjšati nestrpnost pomeni preseči predsodke. *Panika* 14/1. 36–38.
- KOREN, Miran idr., 2003: Zgodbe o sosedovih kravah: slovenska diskriminacija drugih, drugačnih, bližnjih, bolj oddaljenih, na cesti, skozi politiko in zakone: kdo potem sploh še ostane? Politična elita brez vizije. *Večer* 59/124 (31. julija 2003). 40–41.
- KREFT, Lev, 2004: Nestrpnost in populistična politika. *Dialogi* 40/1–2. 43–46.
- KRIVIC, Matevž, 2004: Kako smejo v Sloveniji govoriti Bošnjaki? *Dialogi* 40/1–2. 47–52.
- MIKOLIČ, Vesna, 2008: Diskurzivna narava stereotipov in predsodkov ter soočanje z njimi v sodobni demokratični družbi. *Jezik in slovstvo* 53/1. 67–77.
- POŽGAJ HADŽI, Vesna in BALAŽIC BULC, Tatjana, 2011: Drugi i »drugi«: stavovi prema govornicima različitih jezika u slovenskom društvu. Vera Vasić (ur.): *Jezik u upotrebi*. Beograd: Filološki fakultet, Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije; Novi Sad: Filozofski fakultet. 107–120.
- RAVTER, Nada idr., 2005: V politiki se nagrajuje nestrpnost: slovenska nestrpnost. *7 dni* 54/26 (29. julija 2005). 6–8.
- SUSIČ, Emidij, 1993: Jezik, narodnost in tipologija mešanih zakonov. Inka Štrukelj (ur.): *Jezik tako in drugače*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 99–110.
- ULE, Mirjana, 2005: Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta. Vesna Leskošek (ur.): *Mi in drugi. Nestrpnost na slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut. 21–44.
- VERTOT, Nelka, 2010: Mednarodni dan materinščine 2010. <http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2957>. Dostop 15. avgusta 2013.
- Statistični urad Republike Slovenije, 2002: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002. <<http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Popis2002.asp>>. Dostop 15. avgusta 2013.
- ZAVAŠNIK, Nina, 2013: Stavovi Bošnjaka, Crnogoraca, Hrvata i Srba koji žive u Sloveniji prema reakcijama Slovenaca na njihovo znanje slovenskog jezika. Krešimir Bobaš (ur.): *Međunarodna studentska konferencija Jučer, danas, sutra slavistika (9.–11. oktober 2013)*. Zagreb: Filozofski fakultet. 307–320.

Priloga 1: Spletni vprašalnik na <http://www.1ka.si>, namenjen rojenim govorcev slovenščine

Kaj Slovence moti, ko Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati in Srbi govorijo slovensko?

Če ste govorec (-ka) slovenščine kot materinščine vas prosim, da izpolnite naslednji vprašalnik, ki vam bo vzel le 10 minut. Vprašalnik je anonimen, rezultati bodo uporabljeni izključno v znanstvene namene. Najlepša hvala za sodelovanje!

Za bolj učinkovito analizo vas prosim za nekaj demografskih podatkov.

Spol: moški ženski

Starost:

- do 20 let;
- 20 do 40 let;
- 40 do 60 let;
- več kot 60 let.

Izobrazba:

- osnovna šola;
- poklicna šola;
- srednja šola;
- višja strokovna šola;
- visoka strokovna šola;
- univerzitetna diploma;
- magisterij;
- doktorat.

Regija:

- Osrednjeslovenska;
- Podravska;
- Pomurska;
- Koroška;
- Zasavska;
- Savinjska;
- Spodnjeposavska;
- Jugovzhodna Slovenija;
- Gorenjska;
- Notranjsko-kraška;
- Goriška;
- Obalno-kraška.

Verska pripadnost (napišite, če želite):

1. Ali vas moti »neslovensko« govorjenje na ulici, v javnih prostorih ipd.?

- Da, v Sloveniji je uradni, z zakonom določen, jezik slovenščina.
- Da, ker se v Sloveniji govori slovensko.
- Da, v svojem jeziku naj govorijo doma, v javnosti pa naj govorijo slovensko.
- Ne moti me, če ljudje med seboj komunicirajo v svojem jeziku, vendar naj z mano govorijo slovensko.
- Ne moti me, vsak ima pravico govoriti v svojem jeziku.

- Drugo (prosim, napišite):

1a. Če ste v prejšnjem vprašanju izbrali enega od prvih treh odgovorov, prosim odgovorite, ali ste na vse jezike enako občutljivi ali vas motijo le določeni jeziki?

- V Sloveniji me v javnosti moti vsak jezik, ki ni slovenščina.
- Moti (-jo) me _____ jezik (-i).

1b. Če ste pri vprašanju 1a napisali, da vas v javnosti motijo hrvaščina, srbsščina, srbohrvaščina, bosanščina, črnogorščina, prosim, napišite, zakaj.

1. Kaj vas moti, ko Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati in Srbi govorijo slovensko? (Lahko obkljukate več odgovorov.)

- poudarjeni l;
- poudarjena l in r;
- široki samoglasniki (o in e);
- napačno naglaševanje besed;
- besedni red;
- napačna raba dvojine;
- raba hrvaških oz. srbskih končnic;
- zamenjava slovenskih besed s hrvaškimi oz. srbskimi;
- mešanje pogovorne slovenščine, slenga ali narečja in hrvaščine oz. srbsščine;
- drugo (prosim napišite):

2. Ali vas motita črki ć in đ v osebnih imenih in priimkih?

- Da, morali bi ju zamenjati s č in dž.
- Ne, ne motita me, ker se osebnih imen in priimkov ne spreminja.
- Drugo (prosim, napišite):

3. Kakšna je bila vaša povprečna ocena slovenskega jezika v srednji šoli?

1 2 3 4 5

4. Ali poznate razlike med hrvaščino in srbsščino?

- Da, ta dva jezika sem študiral (-a).
- Da, razlike so očitne.
- Zdi se mi, da jih poznam.
- To je eno in isto.
- Ne, ne poznam jih.
- Drugo (prosim, napišite):

5. Ali mislite, da dobro obvladate hrvaščino oz. srbsščino?

Hrvaščina:

- 0 = ne razumem, ne znam govoriti in pisati;
- 1 = slabo razumem, ne znam govoriti in pisati;
- 2 = razumem, ne znam govoriti in pisati;
- 3 = razumem, slabo govorim in ne znam pisati;
- 4 = razumem, govorim in ne znam pisati;
- 5 = odlično razumem, govorim in pišem.

Srbščina:

- 0 = ne razumem, ne znam govoriti in pisati;
- 1 = slabo razumem, ne znam govoriti in pisati;
- 2 = razumem, ne znam govoriti in pisati;
- 3 = razumem, slabo govorim in ne znam pisati;
- 4 = razumem, govorim in ne znam pisati;
- 5 = odlično razumem, govorim in pišem.

5a. Če ste obkljukali katerega od odgovorov, s katerim ste potrdili, da poznate enega ali oba jezika (vseeno, na kateri ravni), prosim, napišite, kje ste se jezika naučili.

6. Ali vas moti, če potomci staršev iz Bosne, Črne Gore, Hrvaške in Srbije, ki živijo v Sloveniji, svoje otroke učijo svoje materinščine?

- Da, ker živijo v Sloveniji, naj govorijo slovensko.
- Da, ker imajo otroci, rojeni v Sloveniji, več slovenskega.
- Da, ker ti otroci z državami, od koder prihajajo njihovi (stari) starši, nimajo (skoraj) nič skupnega.
- Da, ker bodo otroci obiskovali slovenske vrtnice in šole.
- Ne, otroci morajo znati svojo materinščino oz. materinščino svojih staršev.
- Ne, otroci morajo biti vzgojeni v kulturi svojih prednikov.
- Ne, ker so otroci, ki znajo več, v prednosti.
- Ne, ker ima vsak pravico, da vzgaja svoje otroke, kot sam želi.
- Drugo (prosim napišite):

7. Ali smo po vašem mnenju Slovenci na splošno strpni do tujcev? Prosim, ocenite od 1 do 5.

- 1 = ne, nikakor;
- 2 = ne;
- 3 = tako-tako;
- 4 = da;
- 5 = da, zelo.

8. Ali smo po vašem mnenju Slovenci strpni do tujcev, ki prihajajo iz Bosne, Črne Gore, Hrvaške in Srbije? Prosim, ocenite od 1 do 5.

- 1 = ne, nikakor;
- 2 = ne;
- 3 = tako-tako;
- 4 = da;
- 5 = da, zelo.

Ali želite na koncu vprašalnika še kaj dodati?

Hvala za sodelovanje!

Priloga 2: Spletni vprašalnik na <http://www.1ka.si>, namenjen priseljencem iz Bosne in Hercegovine, Črne Gore, Hrvaške in Srbije.

Stavovi Bošnjaka, Crnogoraca, Hrvata i Srba koji žive u Sloveniji prema reakcijama Slovenaca na njihovo znanje slovenskog

Molim Vas da odvojite par minuta i popunite ovaj upitnik te tako pomognete u istraživanju problema vezanog za višejezičnu zajednicu s tri službena jezika, od kojih su dva jezika manjina. Upitnik je anoniman i njegovi će rezultati biti upotrijebljeni isključivo u znanstvene svrhe. Zahvaljujem na suradnji!

Demografski podaci:

Spol: muški ženski

Dob:

- do 20 godina;
- 20 do 40 godina;
- 40 do 60 godina;
- više od 60 godina.

Stupanj obrazovanja:

- osnovna škola;
- zanatska škola;
- srednja škola;
- viša stručna škola;
- visoka stručna škola;
- univerzitetska diploma;
- magisterij;
- doktorat.

Država iz koje dolazite:

Materinji jezik:

1. Koliko vremena živite u Sloveniji?

- od rođenja;
- drugo (molim u donji prozorčić napišite koliko dugo).

2. Jeste li učili slovenski prije dolaska u Sloveniju?

- Da, pohađao (-la) sam organizirani tečaj slovenskog.
- Da, praćenjem televizijskog programa na slovenskom jeziku.
- Da, praćenjem radijskog programa na slovenskom jeziku.
- Da, čitanjem knjiga na slovenskom jeziku.
- Da, čitanjem novina i časopisa na slovenskom jeziku.
- Ne.
- Drugo:

3. Gdje/kako ste naučili slovenski? (Mogućnost odabira više odgovora.)

- u vrtiću;
- u školi;
- na organiziranom tečaju slovenskoga jezika;
- praćenjem televizijskog programa na slovenskom jeziku;
- praćenjem radijskog programa na slovenskom jeziku;
- čitanjem knjiga na slovenskom jeziku;
- čitanjem novina i časopisa na slovenskom jeziku;
- na ulici;
- od prijatelja;
- od suradnika;
- drugo:

4. Što vam je kod učenja/usvajanja slovenskog bilo najveći problem? (Mogućnost odabira više odgovora.)

- dvojina;
- (velika) razlika između standardnog i razgovornog slovenskog te njegovih dijalekata;
- drugačiji nastavci;
- naglašavanje;
- izgovor riječi ili (skupa) glasova u njima;
- postavljanje interpunkcijskih znakova;
- drugačije značenje istih ili sličnih riječi (lažni prijatelj);
- zapisivanje riječi;
- red riječi;
- drugo:

5. Koliko ste dugo učili slovenski?

- nekoliko mjeseci;
- godinu dana;
- nekoliko godina;
- još uvijek ga učim;
- nikada ga nisam učio (-la);
- drugo:

6. Kako biste ocijenili svoje znanje slovenskog?

- Slovenski odlično razumijem, govorim i pišem.
- Slovenski odlično razumijem i govorim, ne znam dobro pisati.
- Slovenski odlično razumijem, ne znam dobro govoriti i pisati.
- Slovenski dobro razumijem i govorim, ne znam dobro pisati.
- Slovenski dobro razumijem, ne znam dobro govoriti ni pisati.
- Slovenski slabo razumijem i govorim, ne znam pisati.
- Slovenski slabo razumijem, ne znam govoriti ni pisati.
- Slovenski ne razumijem, ne znam govoriti ni pisati.

7. Kada u Sloveniji govorite na svom materinjem jeziku? (Mogućnost odabira više odgovora.)

- samo u društvu onih za koje znam da govore istim materinjim jezikom;
- u obitelji;
- u zatvorenom prostoru s onima za koje znam da govore istim materinjim jezikom;
- u zatvorenom prostoru s obitelji;
- s prijateljima;
- u zatvorenom prostoru s prijateljima;

- na poslu;
- u Sloveniji ne govorim na svom materinjem jeziku;
- bilogdje i bilokada;
- drugo:

8. Na kom jeziku razgovarate sa govornicima slovenskog?

- na slovenskom;
- trudim se na slovenskom;
- na svom materinjem;
- na engleskom;
- drugo:

9. Kako biste ocijenili odnos govornika slovenskog kao materinjeg prema vama kada govorite na slovenskom?

- Jako su sretni i podržavaju me dok učim slovenski.
- Zadovoljni su i ispravljaju me kada ih zamolim.
- Tome ne posvećuju posebnu pažnju.
- Stalno me ispravljaju.
- Ne obraćam pažnju na njihovo mišljenje.
- Drugo:

10. Koju biste ocjenu dali Slovencima koji govore vaš materinji jezik (1 = odlično, 8 = jako loše)?

1 2 3 4 5 6 7 8

Komentar:

11. Kako se osjećate u Sloveniji?

- Kao kod kuće.
- U Sloveniji sam rođen (-a) i ostvario (-la) život, bez obzira na korijene.
- Dobro, dok ne kažem otkuda dolazim jer me neki zbog toga diskriminiraju.
- Diskriminirano jer ne pričam slovenski.
- Diskriminirano jer nije poželjno govoriti na svom jeziku i čuvati svoju kulturu.
- Drugo:

12. Kakav je (bio) odnos slovenskih institucija prema vama glede jezika?

- Budući da govorim slovenski, s institucijama nemam nikakvih problema.
- Slovenske su institucije korektne prema strancima.
- Mislim da bi zaposleni u javnoj upravi, a pogotovo u uredu za strance trebali znati govoriti barem jedan svjetski jezik.
- Mislim da bih bio (-la) bolje prihvaćen (-a) kad bih govorio (-la) na engleskom.
- Njihov je odnos prema meni diskriminativan.
- Drugo:

13. Imate li u Sloveniji problema oko zapisivanja vašeg osobnog imena?

- Ne, moje ime uvijek zabilježe bez grešaka.
- Da, slovo č često promijene u č.
- Da, probleme pravi slovo đ kada se ne smiju upotrebljavati dijakritički znaci.
- Drugo:

Ukoliko biste željeli još nešto nadodati ili prokomentirati u vezi s ovim upitnikom ili obrađenim problemom molim ispunite ovaj prozorčić.

Zahvaljujem na suradnji.